

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра суспільного врядування

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ДЕМОКРАТИЧНОГО ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД»**

Виконав: студент 2-ого року навчання,
спеціальності 281 Публічне управління
та адміністрування

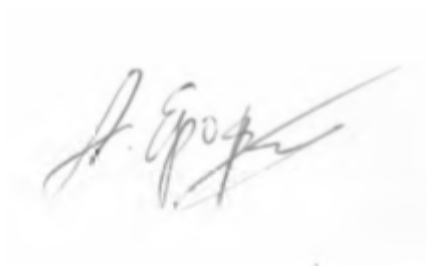
Єрофєєв Андрій Сергійович

Керівник Ільченко-Сюйва Л.В.,
кандидат наук з державного
управління, доцент

Рецензент _____

Магістерська робота захищена
З оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 2020 р.

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ	7
1.1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ	7
1.2. БЮДЖЕТ УЧАСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ..	20
1.3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ В УКРАЇНІ.....	29
Висновки до Розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	37
2.1. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ В УКРАЇНІ	37
2.2. АНАЛІЗ ВПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА	50
2.3. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ	66
Висновки до Розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ.....	76
3.1. ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО БЮДЖЕТУ УЧАСТІ НА ПРИКЛАДІ ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ КИЄВА.....	76
3.2. ПРОЄКТНИЙ ОФІС ЯК ПРИКЛАД ОРГАНІЗАЦІЇ СУПРОВОДЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ	85
3.3. СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ В УКРАЇНІ	90
Висновки до Розділу 3	94
ВИСНОВКИ	96
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99
ДОДАТКИ.....	111

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГБК – громадська бюджетна комісія,

МРГ – міська робоча група з питань громадського бюджету,

РРГ – районна робоча група з питань громадського бюджету,

РБК – розпорядник бюджетних коштів.

ВСТУП

Актуальність теми. З 2014 року українське суспільство суттєво змінилося. В містах та селах України з'являються активні мешканці громад, які мають бажання долучатись до вирішення проблем суспільства. У жителів громад виникають ідеї, як покращити своє місто, село, район чи вулицю, провести соціальні, культурно-мистецькі, спортивні заходи тощо. У той же час, на сьогодні має місце низький рівень довіри до всієї влади, у тому числі і до місцевої. Тому, одним з можливих рішень вирішення питання довіри громадськості до влади є участь громадян України у прийнятті рішень на центральному і місцевому рівні.

Вдалим світовим досвідом щодо технології залучення громадян до процесу підготовки та прийняття рішень є партиципаторне бюджетування – бюджет участі чи громадський бюджет. Громадянська партиципація - це процес, під час якого громадяни отримують можливість впливати на рішення органів державної влади безпосередньо та здійснювати контроль за їхнім виконанням. Ідея партиципаторного бюджету (громадського бюджету, бюджету участі) полягає в залученні до обговорення та вирішення проблем на місцевому рівні жителів громади, особливо тих осіб, які зовсім не мали бажання контактувати з владою. У разі досягнення цієї мети можна буде вважати, що рішення щодо використання місцевого бюджету, буде прийматися не лише чиновниками, а й звичайними пересічними громадянами. Це сприятиме налагодженню співпраці мешканців з органами місцевого самоврядування, підвищить спроможність територіальних громад вирішувати пріоритетні та проблемні питання, що виникають у процесі їх діяльності.

Протягом останніх років впровадження партиципаторного бюджету (громадського бюджету, бюджету участі) в Україні набирає поширення.

Широке коло питань, пов'язаних із дослідженнями у сфері публічного управління та аналізу політики висвітлювали у своїх працях вітчизняні науковці та практики, серед яких В. Бакуменко [3], Ж. Белец [7], С. Дяченко

[35], Т. Єфименко [41], І. Коліушко [51], О. Кириленко [50], К. Пейтман [69], О. Руденко [84], Н. Станіславчук [88], Т. Сегеда [84], С. Телешун [92], В. Тертичка [93] та багато інших.

Питання, пов'язані з публічними фінансами, бюджетом та бюджетними відносинами, висвітлили у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні науковці, як В. Дем'янишин [30], Л. Ільченко-Сюйва [83], М. Карлін [49], О. Кириленко [50], С. Корецька [53], В. Кравченко [54], А. Нечай [61], В. Опарін [64], І. Розпутенко [82], В. Федосов [94], Л. Фокша [96], С. Юрій [81], та інші.

Дослідження проблематики партисипативного бюджетування займалися такі науковці, як: Т. Андрійчук [1], Ж. Белец [7], А. Бондаренко [10], Н. Булеца [14], К. Іщейкін [45], С. Лобойко [56], О. Перчук [70], В. Писаренко [71], О. Сизоненко [86] та інші.

Попри поширення у низці населених пунктів, патиципаторне бюджетування (громадський бюджет, бюджет участі) в Україні ще перебуває в процесі становлення. Тому в наш час тема магістерської роботи **«Громадський бюджет участі як інструмент демократичного врядування»** є актуальною.

Метою роботи є: розкриття історії виникнення партиципаторного бюджетування, моделей бюджету участі в зарубіжних країнах, аналіз сучасного стану впровадження партисипативного бюджету в Україні, та визначення шляхів удосконалення процесу партиципаторного бюджетування, розробка практичних рекомендацій.

Об'єктом даної роботи є процеси демократичного врядування на рівні громади.

Предметом роботи є громадський бюджет, як інструмент демократичного залучення громад.

Досягнення мети передбачає постановку та вирішення наступних завдань:

- проаналізувати теоретичні засади поняття бюджетного процесу в Україні, розкрити його сутність;
- охарактеризувати бюджет участі як інструмент демократизації бюджетного процесу;

- дослідити нормативно-правові підстави запровадження бюджету участі в Україні;
- дослідити особливості реалізації моделі бюджету участі в Україні;
- проаналізувати впровадження бюджету участі на прикладі міста Києва;
- систематизувати зарубіжні практики реалізації бюджету участі;
- розробити пропозиції щодо створення сприятливих умов для подальшого розвитку бюджету участі в Україні;
- розробити механізми залучення молоді до поширення практик громадського бюджету на прикладі міста Києва.

Методи дослідження. Дослідження побудовано на використанні загальнонаукових і спеціально-наукових методів, застосування яких сприяло вирішенню поставлених завдань у процесі одержання теоретичних та практичних результатів, а саме: систематизації – для узагальнення результатів наукових доробків вітчизняних дослідників щодо визначення партисипативного бюджету; історико-правовий для аналізу становлення і розвитку партисипативного бюджетування у світі та запровадження бюджету участі в Україні; аналізу і синтезу - під час визначення моделей бюджету участі у зарубіжній практиці; статистичний, графічний – під час аналізу впровадження бюджету участі на прикладі міста Києва та наочного зображення досліджуваних явищ та результатів дослідження; структурно-аналітичний – для обґрунтування шляхів удосконалення партисипаторного бюджетування.

Магістерська робота має практичне значення, оскільки її результати, зокрема рекомендації, можуть дозволити удосконалити впровадження партисипаторного бюджетування в Україні, особливо залучення молоді до прийняття рішень.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на параграфи, висновків до розділів, висновків та пропозицій та переліку посилань, що містять 113 позицій. Загальний обсяг роботи становить 118 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Теоретичні засади поняття та сутності бюджетного процесу

Початком нового етапу в історії громадянського суспільства в Україні є Революція Гідності. Саме вона стала поштовхом для оновлення та переформатування влади, продемонструвала вплив громадськості на суспільно-політичні процеси. На сьогодні для побудови в Україні демократичної держави необхідно створити умови для активної участі громадян в управлінні державою та у процесах регіонального і місцевого правління, у встановленні громадського контролю за діяльністю влади.

Ми погоджуємося з Власенком С.Г., який зазначає, що на сучасному етапі актуальною проблемою для України є відставання системи державного управління від інтересів та потреб громадянського суспільства [27, с.290]. Вважаємо, що дану проблему можна вирішувати відшукуючи нові механізми та інструменти демократизації системи публічного управління.

У свою чергу, прогресивний розвиток держави залежить від ефективного використання фінансових ресурсів. Тому основним завданням управлінських дій державних та місцевих органів влади є ефективне управління публічними фінансами. В Україні сфера публічних фінансів потребує нових управлінських підходів та пошуку шляхів покращення використання державних коштів. Необхідно приділити увагу і питанню реформування публічних фінансів, а саме: питанню участі громадян в управлінні справами територіальних громад, відкритості та прозорості бюджетної системи.

Протягом багатьох років публічні фінанси ототожнюють з державними фінансами. Проте останнім часом все частіше науковці використовуються поняття «публічні фінанси». Зазначимо, що трактують вони його по-різному.

Фокша Л.В. вважає, що в Україні система публічних фінансів складається з централізованих і децентралізованих фондів (утворюються на

державних чи комунальних підприємствах, установах та організаціях для задоволення публічного інтересу), та зберігають відносну самостійність, знаходячись у тісному взаємозв'язку між собою [96, с.164].

У свою чергу, Корецька С.О. зазначає, що «у складі фінансової системи України, крім фінансів суб'єктів господарювання й фінансів домогосподарств, є публічні фінанси, основними елементами яких є:

- державні фінанси, котрі є державною власністю й витрачаються для реалізації загальнодержавних публічних інтересів;
- фінанси органів місцевого самоврядування, котрі є комунальною власністю й витрачаються для реалізації публічних територіальних інтересів, визнаних органами самоврядування відповідних територій;
- фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування, кошти якого не є державною чи комунальною власністю й витрачаються для реалізації суспільного інтересу в забезпеченні соціального захисту громадян, визнаного й гарантованого державою» [53, с.27].

Нечай А.А. пропонує вважати, що «публічні фінанси - це суспільні відносини, які:

1) пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, розподілу (перерозподілу) і використання публічних фондів коштів та здійснення контролю за цим процесом;

2) регулюються шляхом встановлення владних приписів держави або органів місцевого самоврядування» [61, с.56].

Водночас, Длугопольський О.В. зазначає, що публічні фінанси охоплюють доходи і видатки центрального уряду та місцевих органів, структурні взаємозв'язки між ними, визначення яких відбувається у середовищі представницької влади [32].

Карліна М.І. вважає, що публічними (суспільними) фінансами в Україні є державні та місцеві фінанси, оскільки вони спільно використовуються громадянами на місцевому чи державному рівні [49, с.112].

На нашу думку, публічні фінанси – це державні фінанси та фінанси місцевого самоврядування (тобто місцеві).

У свою чергу склад публічних фінансів визначається в Законі України «Про відкритість використання публічних коштів». Відповідно до статті 1 даного законодавчого акту до публічних коштів належать кошти державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України (далі - Пенсійний фонд), фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності [76].

Однак, основним інструментом реалізації державної політики в Україні є Державний бюджет, який є різновидом публічних фінансів.

У свою чергу, бюджет - це фонд фінансових ресурсів, що перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня та використовується для виконання покладених на них функцій, передбачених Конституцією [93].

Опарін В.М. вважає, що бюджет є сукупністю грошових відносин між державою і юридичними та фізичними особами з приводу формування й використання централізованого фонду коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій [64].

Базілінська О.Я. під категорією «державний бюджет» розуміє фінансовий план утворення і використання грошових фондів держави упродовж 1 року, інакше кажучи, – це баланс доходів і витрат держави, який складає міністерство фінансів [2, с.200].

Відповідно до пункту 1 статті 2 Бюджетного кодексу України бюджет - це «план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [16].

Під метою бюджету розуміють визначення та обґрунтування обсягу коштів, які необхідні для виконання державних завдань на бюджетний рік [36].

В Україні бюджетна система має вигляд (рис. 1.1).

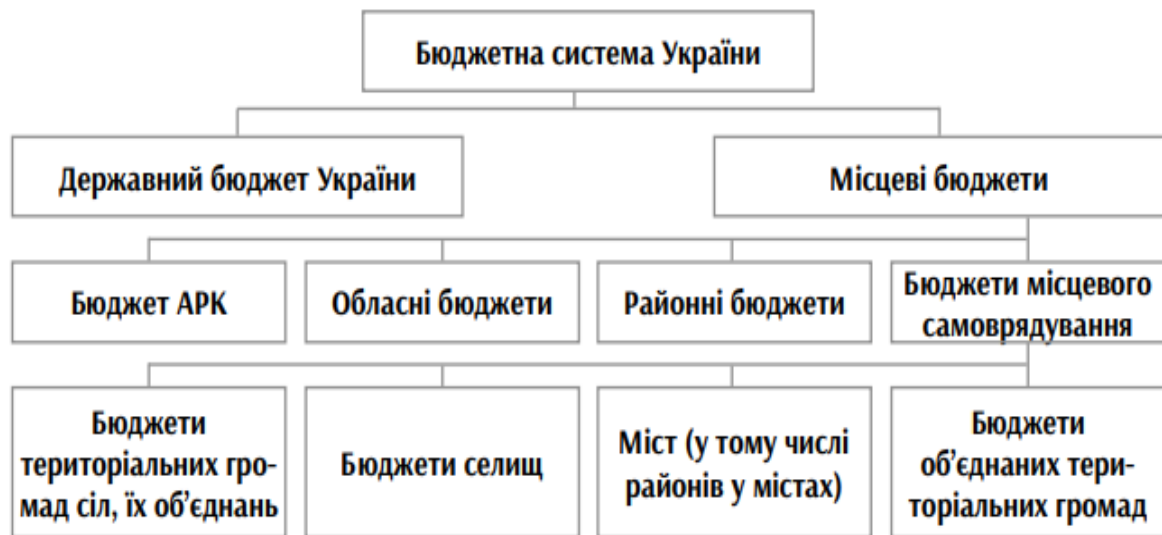

Рис.1.1 Структура бюджетної системи України (Джерело [16])

Державний бюджет - це система грошових відносин, яка виникає між державою, з одного боку, і підприємствами, фірмами, організаціями та населенням, з іншого. Метою даних відношень є формування й використання централізованого фонду грошових ресурсів для задоволення суспільних потреб [87, с.19].

Місцевий бюджет - це бюджет адміністративно-територіальної одиниці (області, об'єднаної територіальної громади, району, міста, селища, села), що затверджений відповідною радою. Фактично це форма утворення та використання грошових ресурсів, яка призначена для забезпечення завдань та функцій, віднесених до предметів ведення місцевого самоврядування[87, с.19].

Державний бюджет- найбільш вагомий у бюджетній системі, тому за його рахунок забезпечуються фінансування витрат на заходи, котрі здійснюються державою, на галузі економіки, соціальної сфери, обслуговування державного боргу, національної оборони, міжнародних відносин та державного управління.

Окрім державного та місцевого бюджету існує поняття зведеного бюджету. Відповідно до статті 6 Бюджетного кодексу України, зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави [16]. Він включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету АРК та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя. У свою чергу зведений бюджет АРК включає показники бюджету АРК, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського значення. Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області. Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного значення, селищних та сільських бюджетів цього району. Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. Якщо місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району у місті включає показники бюджетів цих міст, селищ та сіл. До зведених бюджетів включаються показники бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

У бюджетному процесі України відображається здатність законодавчої та виконавчої влади всіх рівнів задовольняти запити населення нашої держави.

Бюджетний процес в Україні це дії органів державної та місцевої влади, які регулюються нормами бюджетного права. Для розуміння сутності бюджетного процесу потрібно врахувати основні підходи щодо визначення даного поняття. Вітчизняні науковці по-різному трактують поняття «бюджетний процес».

Юхименко П. І., Федосов В. М., Юрій С. І. вважають, що під бюджетним процесом необхідно розуміти регламентовану «нормами права діяльність, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженню бюджетів, їх виконанням і

контролем за цим процесом, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України» [104, с.241].

Водночас, Розпутенко І.В. зазначає, що «бюджетний процес – це формування, затвердження та виконання бюджету, в якому закладається стратегія економічної і соціальної політики, інструмент стабілізації економіки, засіб контролю державних видатків» [82], [13, с.633].

У свою чергу, Опарін В. М. трактує бюджетний процес, як організацію і порядок складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету [64].

Дем'янишин В.Г. вводить поняття бюджетного процесу, як діяльність органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та усіх учасників бюджетних відносин, що здійснюється на основі відповідних принципів, положень, заходів, методів та засобів, регулюється правовими нормами і пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням, виконанням, розглядом і затвердженням звітів про виконання бюджету держави й усіх його ланок [13, с.633].

Ми погоджуємося з Бугай Т.В., яка вважає, що у широкому розумінні бюджетний процес є організованою і нормативно врегульованою діяльністю державних та місцевих органів влади у галузі бюджету [13, с.636]

В законодавстві України, а саме в пункті 10 статті 2 Бюджетного кодексу України закріплено визначення бюджетного процесу. Відповідно до нього бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства [16].

Нормами бюджетного права регулюється послідовність стадій бюджетного процесу. Вони відображають послідовну зміну стадій, циклічний характер, зміну прав і обов'язків учасників бюджетного процесу. Бюджетним правом закладається стратегія економічної і соціальної політики, інструмент стабілізації економіки, засіб контролю державних видатків.

Основними факторами бюджетного процесу є:

- динамічність;
- участь в ньому всіх органів державної влади і управління;
- сукупність матеріальних норм, які опосередковано залучають національний дохід до реалізації державних функцій податки і доходи від державної власності;
- система техніко-організаційних нормативів витрат, діючих стабільно протягом тривалого часу;
- історично обумовлена впорядкована система державного механізму із суворим розподілом функцій, прав і повноважень всіх органів;
- бюджетні методи.

Фактично «бюджетний процес – це сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування, що здійснюються на підставі норм бюджетного права, щодо складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання» [99, с.147].

Зміст та характер діяльності державних органів формують стадії бюджетного процесу. Відповідно до пункту 1 статті 19 Бюджетного Кодексу України стадіями бюджетного процесу визнаються [16]:

- складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них;
- складання проєктів бюджетів;
- розгляд проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Усі стадії бюджетного процесу взаємопов'язані. Цей процес триває протягом трьох років. А саме, складання проєкту бюджету, його розгляд і

затвердження відбуваються у рік, що передує плановому; виконання бюджету (бюджетний період) – один рік; складання звіту про виконання бюджету і його затвердження - протягом наступного року після стадії виконання [58].

Державний бюджет і місцеві бюджети проходять всі дані стадії. Джерелом формування бюджету є національний дохід країни, який залежить від розвитку економіки. Тому законодавчі та виконавчі органи щороку по-новому, здійснюють перегляд стану та розмірів доходів і видатків бюджету

Усі стадії бюджетного процесу регламентовані процесуальними нормами бюджетного права, що забезпечує планування та додержання бюджетної дисципліни.

В Україні за допомогою бюджетного процесу закріплюється порядок одержання державою доходів, розподіл між різними бюджетами та використання, чим забезпечується здійснення державою та органами місцевого самоврядування їх завдань і функцій.

Бюджетний процес в Україні носить циклічний та періодичний характер. Бюджетний цикл – це період управління бюджетом на один рік. Він включає в себе п'ять стадій: планування та складання проєкту бюджету; розгляд проєкту бюджету та його затвердження, реалізація прийнятого бюджету, звітування про результати виконання бюджету за рік (рис.1.2).

Рис. 1.2. Бюджетний цикл

Процес формування Державного та місцевого бюджетів дуже складний та тривалий. Учасниками бюджетного процесу в Україні відповідно до статті 20 Бюджетного кодексу є органи наділені бюджетними повноваженнями (правами, обов'язками і відповідальністю), бюджетні установи, інші отримувачі бюджетних коштів та кредитні організації, які здійснюють окремі операції з коштами бюджетів. Також в ньому беруть участь наукові установи, державні органи усіх рівнів, зарубіжні та вітчизняні фахівці, політичні партії та громадянські об'єднання. Під час складання бюджету виявляються недоліки минулих років, проводиться пошук шляхів використання фінансових ресурсів та враховується прогноз економічного та соціального розвитку нашої держави.

Бюджетний процес здійснюється на підставі Конституції України, Бюджетного кодексу України, закону про бюджет та інших нормативно-правових актів.

Одним із ключових інструментів управління громадою та втілення в життя пріоритетів та цілей розвитку громади є бюджет місцевого самоврядування. Фактично місцевий бюджет є фінансовим планом громади. Саме в ньому визначається, звідки громада буде отримувати кошти та на що витрачатиме.

В економічній літературі не існує єдиного погляду на визначення поняття «місцеві бюджети».

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, які призначені для виконання завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування [19].

У свою чергу, Кравченко В.І. вважає, що місцеві бюджети займають провідне місце в системі місцевих фінансів [54].

Водночас Кириленко О.П. зазначає, що місцеві бюджети є провідною ланкою економічної системи держави, а саме місцеві бюджети в державних фінансах це складова бюджетної системи; інструмент реалізації загальнодержавних програм; джерело фінансування державних видатків; інструмент фінансового вирівнювання. Місцеві бюджети є фінансовою базою

місцевого самоврядування; фінансовим планом територіальних формувань; джерелом утримання і розвитку [60].

Відповідно до статті 63 Бюджетного кодексу України місцевий бюджет містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету [16].

Бюджетний процес місцевого самоврядування базується на загальних принципах побудови бюджетної системи. Забезпечення функціонування його основних стадій регламентоване статтями 75-80 Бюджетного кодексу України.

За допомогою місцевих бюджетів забезпечується розвиток територій держави, визначається ефективність впливу органів місцевого самоврядування на розвиток економічного потенціалу громади, результативність фінансування інвестиційних проєктів на місцевому рівні, ефективність функціонування місцевих органів влади.

Місцеві бюджети є самостійними. Забезпечується це через закріплення відповідних джерел доходів бюджету та правом місцевих органів влади визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України. Місцеві ради самостійно і незалежно одне від одного розглядають та затверджують місцеві бюджети [91, с.161].

Місцеві бюджети є складовою частиною бюджетної системи України. Станом на станом на 21.08.2019 (відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 21 серпня 2019 року № 353) налічується 9139 (див. табл.. 1.1) [105].

Таблиця 1.1

Кількість місцевих бюджетів в Україні

Типи місцевих бюджетів	Всього місцевих бюджетів	З них мають взаємовідносини з державним

		бюджетом
обласні бюджети, бюджет АРК	25	24
бюджети міст республіканського/обласного значення	185	148
районні бюджети	488	449
бюджети об'єднаних територіальних громад	782	782
бюджети районів у містах обласного значення	40	0
бюджети міст районного значення	171	0
бюджети селищ міського типу	521	0
бюджети сільських рад	6927	0
Разом	9139	1403

Джерело [105].

В Україні активізувалася робота на рівні місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування міст, об'єднаних територіальних громад, районів, областей вимогливіше підходять до вирішення своїх проблем і відстоювання власних інтересів [87].

За допомогою місцевих бюджетів органи місцевого самоврядування реалізують загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей народного господарства, здійснюють підтримку вітчизняних виробників забезпечують конституційні гарантії щодо вирішення соціальних проблем та піднесення рівня добробуту населення. За кошти місцевих бюджетів проводяться превентивні, оздоровчі, спортивні та культурні заходи.

Ефективність бюджетного процесу на загальнодержавному та місцевих рівнях залежить від усіх гілок влади, активної громадянської позиції політичних партій, громадських об'єднань, фахівців різного профілю. На сьогодні в Україні представники законодавчої та виконавчої гілок влади офіційно декларують свої прагнення до підвищення прозорості бюджетного процесу та протидії корупційним схемам шляхом покращання доступу

громадськості до інформації та посилення контрольної функції на етапах формування і використання бюджетних коштів.

Важливими чинниками довіри громадян до органів публічної влади і їх співпраці є:

- відкритість діяльності цих органів та безпосереднє спілкування посадових осіб з різними соціальними групами мешканців. Органи публічної влади не просто інформують населення про свою роботу, але й пояснюють, обґрунтовують, залучають громадськість до обговорення своєї діяльності та вирішення суспільних проблем;
- оперативність, достовірність, надійність інформації;
- запровадження новітніх технологій прозорості роботи, котрі дають можливість контролювати владу, допомагають легко і доступно отримувати громадянам потрібну інформацію;
- врахування громадської думки у процесі підготовки і прийняття рішень з важливих питань суспільно-політичного та соціально-економічного життя; вільне і об'єктивне висвітлення роботи у засобах масової інформації тощо [66].

Відповідно до Закону України «Про використання публічних коштів» у вересні 2015-го року Міністерство фінансів України запустило проєкт Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет» і відкрило портал використання публічних коштів E-Data. Головною метою порталу є забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування [44].

11 січня 2016 року Кабінет Міністрів України затвердив концепцію «Прозорого бюджету» – інтегрованої інформаційно-аналітичної системи, яка є інструментом управління публічними коштами.

Органи місцевого самоврядування почали розміщувати на своїх сайтах розділи «Відкритий бюджет», де можна як порівнювати в діаграмах планові та

фактичні видатки, так і сортувати сукупні цифри за програмним, економічним та відомчим показниками.

З 2018 року на основі Методології розпочалось здійснення оцінювання відкритості та доступності бюджетної інформації та бюджетних рішень, а також глибини та якості залучення громадян до бюджетного процесу. Отже, нині є можливість відстежувати:

1) індекс прозорості місцевих бюджетів на рівні міста (включено для оцінювання — 37 міст) [42];

2) індекс прозорості місцевих бюджетів на рівні об'єднаних територіальних громад (включено для оцінювання — 50 ОТГ) [43].

У 2019 році команда експертів Громадського партнерства «За прозорі місцеві бюджети!» провела оцінювання в 106 громадах, зокрема у 47 громадах повторно. Завдяки оцінюванню вдалось встановити, що у 41 громади відбувся прогрес, створено та розпочато наповнення розділу «Про бюджет» [43].

Отже, бюджетний процес — це регламентована діяльність уповноважених органів держави та місцевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання.

1.2. Бюджет участі як інструмент демократизації бюджетного процесу

Демократія – це не лише формальне визнання народу джерелом влади, «а й поважання прав і потреб меншості, загальне дотримання закону й конституційного порядку, чітке визначення політичних процедур, суспільних заходів, політичної комунікації» [37].

Партиципаторна демократія передбачає активну участь громадян в обговоренні та прийнятті рішень з найголовніших проблем суспільного життя та державного управління, свідому й активну участь у політичних процесах, зокрема у виборах [80, с.68].

Ідея партисипаторної демократії визріла наприкінці 1960-х рр. у контексті вимог масових протестних рухів щодо розширення участі громадян в управлінні різними сферами суспільного життя. Зокрема, у 1970 р. Пейтман К. запропонував термін «демократія участі» (від англійського *participate* – приймати участь) та її концептуальну модель [69]. Б. Барбер зазначав, що за такої демократії «активні громадяни безпосередньо урядують над собою, хоча не конче на кожному рівні й кожної миті, але досить часто й, зокрема, тоді, коли потрібно вирішувати головні політичні питання» [6, с.258].

Дослідники цієї моделі демократії наполягали, що представницькі інститути не діють належним чином в ім'я народу, тому участь у прийнятті політичних рішень повинні здійснювати звичайні громадяни за допомогою таких інструментів, як референдуми, громадські ініціативи, відкликання обраних представників, міські збори, голосування за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та ін. В основі такого підходу було закладено традицію участі американців у вирішенні місцевих справ, яку пропонувалось перенести на загальнонаціональний рівень [1, с.46].

Партиципаторна концепція трактує демократію, як повне самоврядування громадян. Вона будується на принципі децентралізації влади, широкого розвитку самоуправління та муніципального управління. У партиципаторному

суспільстві громадяни добре поінформовані. Вони зацікавлені у власному залученні до процесів державного управління та виборів.

Необхідність політичної участі більшості громадян обумовлюється авторами партиципаторної теорії тим, що політична пасивність, зниження участі пересічних громадян у прийнятті державно управлінських рішень неминуче призведе до «тиранії меншості», коли політична еліта зможе нав'язувати народові будь-які рішення, а демократія перетвориться на симбіоз аристократії з олігархією [11].

Останнім часом політичні інститути зазнають поступового зниження довіри з боку свого електорату, що стає на заваді соціально-політичному розвитку держав, подальшому зміцненню громадянського суспільства та демократії. Органи публічного управління всіх рівнів постійно шукають нові способи заохочення громадськості та підвищення довіри до розробки політики у різних сферах.

Варто погодитися з думкою Т. Андрійчук про те, що якщо у 1960-х рр. вимога «наблизити» представницьку демократію (через модель демократії участі) до громадян належала суспільним рухам, то наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. ініціативу перебрали політики, уряди та органи місцевого самоврядування. Багато в чому це відбулось через прагнення побороти зниження довіри та посилити власну легітимність [1, с.47].

Рівень довіри до влади підвищується, якщо вона допускає участь громадян не лише у виборах, референдумах, громадських слуханнях, а й безпосередньо у процесі прийняття рішень та контролі за їх виконанням.

Реалізуючи засади прямої демократії у формі партиципаторного бюджетування, громадяни мають можливість реально впливати на розподіл місцевого фінансування.

З метою відображення інноваційних процесів у бюджетній сфері на муніципальному рівні, що мали місце у декількох містах Бразилії наприкінці 1980-х років, у зарубіжних виданнях з'явилося словосполучення «participatory budgeting» (від англ. Participate – брати участь). У вітчизняній науковій

літературі зустрічаються різні інтерпретації цього терміну: похідні від англійського слова *participatory* – «партисипаторний», «партиципаторний» бюджет або бюджетування (як процес прийняття такого бюджету), «партисипативний» бюджет (ближче до терміну, що використовується у романських мовах, зокрема, у французькій – *participatif*), громадський бюджет, бюджет участі [38, с.172]. Однак, у документах органів місцевого самоврядування використовуються поняття «громадський бюджет», «бюджет участі». Дані терміни мають однаковий зміст, є синонімами та є назвою одного інституту прямої участі громадян в управлінні бюджетними коштами.

Концепція партиципаторного бюджетування активно застосовуються в усьому світі. Партиципаторний бюджет є інноваційним фінансовим інструментом.

Партиципаторний бюджет (Бюджет участі чи Громадський бюджет) — демократичний процес дискусії та ухвалення рішень, в якому кожен мешканець населеного пункту має змогу впливати на що витратити муніципальний бюджет. В Україні він почав набирати обертів разом із реформою децентралізації [20].

Партиципаторне бюджетування – інструмент залучення бюджетних коштів на вирішення першочергових, на думку користувачів, результатів проєктів (населення), проблем місцевого значення [101].

Перчук О.В. зазначає, що партисипативний бюджет виступає інноваційною формою бюджетування, яка сприяє залученню громадян до вирішення проблем територіальних громад, розвитку місцевих ініціатив і реалізує інноваційний механізм залучення громадськості до розподілу коштів, обговорення територіальною громадою окремих напрямків використання бюджетних коштів, включаючи поточні й капітальні видатки [70, с.36].

У свою чергу, Іщейкін К.Є визначає бюджет участі, як демократичну інновацію, що увібрала у себе положення учасницької та дорадчої демократії. Розширяє можливість громадян у вирішенні фінансових питань на різних рівнях державного управління [45].

Цуркан М.В. вважає, що бюджет для громадян – це спрощена версія бюджетного документа муніципального освіти, яка використовує неформальну мову і доступні формати, щоб полегшити для громадян муніципалітету розуміння бюджету, пояснити їм плани і дії органів місцевого самоврядування під час бюджетного року [101, с.69].

Водночас Богатирь Н.В. розуміє, що бюджет для громадян стає інструментом залучення громадянина до ролі економічного агенту, активного учасника управлінського процесу, що може забезпечити його компетенціями, знаннями, яких йому не вистачає, тобто це засіб створення активного громадянина – споживача і користувача бюджетної інформації [9].

У вітчизняній науковій літературі немає єдиного визначення бюджету участі. Однак, усі науковці і практики сходяться на думці, що він є інструментом прямої демократії на рівні місцевого самоврядування, безпосереднього залучення мешканців до вирішення проблем розвитку громади, механізмом підвищення фінансової (бюджетної) обізнаності громадян.

Успішне запровадження і реалізація партиципаторного бюджету дозволяють об'єднати та зміцнити громаду, підвищують демократичну участь громадян, а також позитивно впливають на якість публічних послуг на місцевому рівні [106].

Партиципаторний бюджет – демократичний процес обговорення та прийняття рішень, в якому кожен громадянин територіальної громади вирішує, в який спосіб витратити частину муніципального бюджету. Залучення мешканців до процесу ухвалення рішень з розподілу бюджетних коштів на реалізацію їх власних проєктів – один з найчіткіших прикладів використання норм прямої демократії.

У демократичній практиці територіальних громад партиципаторне бюджетування є новим явищем.

Партиципаторний бюджет – демократичний процес, який передбачає надання громадянам (зокрема тим, які, формально, не мають громадянства)

права розподілу частини коштів з міського бюджету або іншого бюджету, який їх стосується.

Основними принципами партиципаторного бюджетування є:

- ефективний перерозподіл фінансових ресурсів на користь найбільш вразливих верств населення;
- створення нових відносин між місцевою владою та громадянами;
- перебудова соціальних зв'язків і соціальних інтересів;
- запровадження нової демократичної культури і заохочення активного громадянства.

Глущенко Ю.А. вважає, що характерними рисами партиципаторного бюджету є:

- визначена частина бюджету міста;
- реалізація всіх запланованих завдань відбувається протягом року;
- подання пропозиції за встановленими вимогами тільки від свого імені, тобто від імені жителя міста;
- можливість визначати і голосувати за проєкти (ідеї), реалізація яких задовольнить потреби всієї місцевої громади;
- реалізація інвестиційних проєктів і проведення ремонтних робіт може відбуватися лише на територіях, якими місто має право розпоряджатися згідно з чинним законодавством;
- безпосередній контроль жителями міста його витрат [25, с.102].

Виділяють наступні етапи розробки та прийняття партиципаторного бюджету:

I етап: визначення пріоритетів відповідної громади, розробка та подання конкретних проєктів;

II етап: перевірка та вибір проєктів, які будуть фінансуватися (шляхом голосування або в інший спосіб);

III етап: визначення завдань та реалізація вибраних проєктів (рис. 1.3).

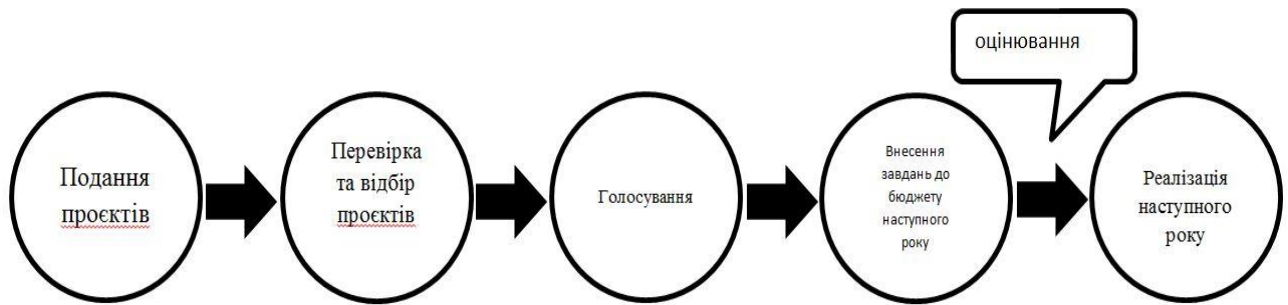

Рис. 1.3. Етапи розробки та прийняття партиципаторного бюджету [25, с.103]

Зауважимо, що партиципаторний бюджет має циклічний характер всі етапи пов'язані між собою. Результати кожного попереднього етапу впливають на формування наступного і тільки разом складають єдине ціле.

Історія партиципаторного бюджету розпочалася у 1989 році у місті Порту-Алегрі, столиці штату Ріу-Грандіду-Сул в Бразилії. Він був прийнятий на муніципальному рівні. Бразильська робоча партія запропонувала партиципаторний бюджет, як засіб боротьби із соціальною нерівністю. В ідею покладено переконання, що успіх на виборах є не самоціллю, а плацдармом для розвитку радикальних, заснованих на широкої участі, форм демократії. Наприкінці 80-х років минулого століття в бразильському місті Порту-Алегрі процвітали корупція, низький рівень податкових надходжень до бюджету, соціальні проблеми, такі як: безробіття, житлові проблеми, відсутність необхідної комунальної інфраструктури. Адміністрація надавала жителям міста можливість вирішувати, як розподілити частину коштів міського бюджету. Нині, після тридцяти років успішної практики, мешканці Порту-Алегрі розподіляють до 20% міського бюджету [108].

Параметрами партиципаторного бюджету Порту-Алегрі є:

- територіальний формат (мікрорайони і райони) і тематичний формат (збори, які займаються питаннями молоді, культури тощо відповідно до основної тематики діяльності муніципальної адміністрації);

- проведення відкритих для публіки зібрань за участю мера, яким передусє фаза інтенсивних підготовчих автономних мікрозасідань і дискусій на рівні району з метою визначення пріоритетів, потреб і очікувань населення;
- структура складається з трьох рівнів: рівня мікрорайону (здебільшого має неформальний характер), районного та міського рівня;
- чіткі правила формування, які розробляються і модифікуються в рамках самого процесу громадянської участі в бюджетуванні;
- справедливий розподіл ресурсів з орієнтацією на найменш забезпечені мікрорайони з врахуванням формальних критеріїв, згідно з якими ці ресурси повинні виділятися;
- спрямування основної уваги на інвестування;
- дорадчий характер [25, с.102-103].

Під час проведення бюджету участі населення міста брало участь у обговоренні та прийнятті рішень щодо розподілу приблизно 15% бюджету (інвестиції і пов'язана з ними діяльність).

В обговоренні брала участь Рада з партиципаторного бюджетування. Вона впливала на ухвалення бюджету в цілому (капіталовкладення, податки, борги, заробітна плата муніципальних службовців). Позитивною стороною була присутність у Раді з партиципаторного бюджетування представників профспілок.

Завдякі запровадженню практики бюджету участі в Порту-Алегрі не тільки вдосконалено інфраструктуру, а й одночасно:

- зменшило політичну напруженість у громаді;
- покращило сплату податків жителями міста;
- підвищило поінформованість громадян з питань використання бюджетних коштів;
- обумовило появу практики добровільної участі громадян у реалізації проєктів за рахунок власних внесків;
- зменшило адміністративні видатки;
- зменшило корупцію за рахунок більшої активності громади;

- створило нову громадянську культуру;
- забезпечило участь жінок у суспільному житті громади (жінки становлять 51% від кількості учасників суспільних заходів, тоді як раніше вони були практично поза політикою та громадським життям [107].

За 12 років застосування бюджету участі в місті Порту-Алегрі досягнуто наступних позитивних результатів [17]:

- найнижчий рівень у країні з дитячої смертності та неосвіченості населення: показник середньої тривалості життя перевищив загальнонаціональний рівень, а кількість учнів у початкових і середніх школах зросла на 240 %;
- у 1989 році міською каналізацією користувалося 49 % населення міста, у 2001 році доступ отримали 98 % мешканців; порівняно з іншими містами Бразилії збільшився також доступ до води та електрики;
- у 1998 році діяла 51 профспілкова організація (у 1990 році їх зовсім не було), що позитивно позначилося на рівні надходжень до бюджету від місцевих податків і зборів (збільшення на 144 %).

Поширення практики залучення громадян до розподілу місцевого бюджету відбулося в інших містах Бразилії (більше ніж на 190 муніципалітетів та до шести бразильських штатів) [35].

Враховуючі історичні відомості щодо розвитку партиципаторного бюджетування можна визначити чотири основні етапи його розповсюдження у світі:

I етап: (1989-1997 рр.) характеризується впровадженням в місті Порту-Алегрі та у деяких містах Південної Америки, таких як Монтевідео і Санто-Андре.

II етап: (1997-2000 рр.) характеризується поширенням застосування в Бразилії. Запроваджено у різних формах та прийнятий більш ніж у 130 містах

III етап: (2000-2010 рр.) характеризується поширенням та розвиток бюджетів участі в країнах Латинської Америки та Європи (Італія, Іспанія, Німеччина, Франція).

IV етап: (з 2010 р. по даний час) характеризується першими спробами впровадження у країнах Центральної та Східної Європи (Албанія, Молдова, Польща, Україна). Сьогодні практикою користуються понад 40 країн світу.

Партиципаторний бюджет реалізується на рівні органів публічного управління. Він привертає увагу міжнародної спільноти. Впровадження партиципаторного бюджету є в переліку рекомендацій ООН щодо формування та використання місцевих бюджетів. Зауважимо, що в кожному місті або селі, де впроваджувалася практика альтернативного фінансування потреб громади на основі бюджету участі, розширені права та обов'язки громадянина, обрані фахові представники громади, переглянуті права, поглиблена демократія. У результаті відбувалося стимулювання розвитку громадянського суспільства.

Таким чином партиципаторний бюджет є інноваційним механізмом, за допомогою якого громадяни долучаються до процесу прийняття бюджетних рішень. Він є однією із форм демократії участі на місцевому рівні. Завдяки партиципаторному бюджетуванню громадяни можуть висловити свою думку щодо розподілу публічних ресурсів, розставлення пріоритетів використання коштів. Одночасно за допомогою вільного доступу до інформації щодо доходів та витрат підвищується управління державними видатками. Партиципаторний бюджет передбачає активну громадянську позицію та соціальну відповідальність у сфері бюджетно-податкової політики. Фактично ухвалюючи спільні рішення, влада передає своїм громадянам частину компетенцій та відповідальності щодо прийнятих рішень або здійснюваних дій і заходів.

1.3. Нормативно-правові підстави запровадження бюджету участі в Україні

Бюджетним кодексом України закріплений централізований підхід до складання проєктів місцевого бюджету. Відповідно до статті 75 Бюджетного кодексу України «Міністерство фінансів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад особливості складання розрахунків до прогнозів місцевих бюджетів та проєктів місцевих бюджетів» [16]. У свою чергу, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад зобов'язані надавати необхідну інформацію центральним органам виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідній сфері, для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів та інших показників, Комітету Верховної Ради України з питань бюджету - для розгляду цих розрахунків [16].

Міністерством фінансів України розробило типову форму бюджетних запитів, відповідно до яких з «урахуванням особливостей складання проєктів місцевих бюджетів, місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів» [16]. Головні розпорядники коштів відповідно до статті 75 Бюджетного кодексу України організують розробку бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам у терміни та порядку, встановлені цими органами [16]. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, достовірність та зміст поданих місцевим фінансовим органам бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проєкту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевих фінансових органів [16].

Керівник місцевого фінансового органу аналізує та приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проєкту місцевого бюджету перед

поданням його на розгляд місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад. Останні подають районним або міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проєктів відповідних бюджетів.

Міністерство фінансів України у тижневий строк з дня схвалення Кабінетом Міністрів України проєкту закону про Державний бюджет України забезпечує доведення місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад розрахунків прогностичних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проєктів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проєкту рішення про місцевий бюджет. У тижневий строк з дня прийняття проєкту закону про Державний бюджет України у другому читанні Міністерство фінансів України забезпечує доведення Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад визначених таким законом показників міжбюджетних відносин (включаючи обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів) і текстових статей, а також організаційно-методологічних вимог щодо складання проєктів місцевих бюджетів. У триденний строк з дня отримання таких документів Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації доводять виконавчим органам міських (міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) рад та виконавчим органам рад відповідних об'єднаних територіальних громад, районним державним адміністраціям відповідні обсяги субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту, додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я [16].

Відповідно до статті 7 Бюджетного кодексу України з точки зору участі громадян у формуванні бюджету найбільш важливими принципами бюджетної системи України є:

- принцип самостійності - Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети [16];
- принцип справедливості і неупередженості - бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [16];
- принцип публічності та прозорості - інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів [16].

Законодавча участь громадян у бюджетному процесі не передбачена. Однак, залучення громадян сприяло б реалізації принципів бюджетної системи - справедливості й неупередженості, публічності та прозорості.

Відповідно до статті 95 Конституції України «Бюджетна система в Україні будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків [52]. Фактично має місце ототожнення державного і приватного

(суспільного) багатства. Проте, інтереси держави і громадянського суспільства можуть не співпадати. Тому бюджетну політику України можна охарактеризувати як недемократичну, державоцентристську та централізовану.

У свою чергу, відповідно до статті 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [52]. Кожен громадянин має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, зобов'язаних розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [52]. Як бачимо, Конституцією України не встановлено обмежень для залучення громадян до процесу підготовки основного фінансового документа держави та контролю за його виконанням. Однак, на законодавчому рівні участь громадян у цих процесах не врегульована.

Більше можливостей для участі у бюджетному процесі громадяни України мають на місцевому рівні. Відповідно до статті 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [52].

Відповідно до статті 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать складання, схвалення та подання на розгляд відповідної ради прогнозу місцевого бюджету, складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних,

обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проєктів районних і обласних бюджетів [77].

Відповідно до Бюджетного кодексу України органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети [16].

Бюджети об'єднаних громад формуються з урахуванням таких нормативних вимог:

- 1) доходи цих бюджетів визначаються згідно зі статтями 64 та 691 Бюджетного кодексу України;
- 2) видатки та кредитування цих бюджетів визначаються відповідно до статей 89 і 91 БК України;
- 3) відносини між цими бюджетами та Державним бюджетом визначаються відповідно до статей 97, 99, 100, 102, 1032, 1034 і 108 Бюджетного кодексу України;
- 4) місцеві запозичення здійснюються згідно зі статтями 16 і 74 Бюджетного кодексу України [87, с.28].

Для стимулювання об'єднання територіальних громад оновлено частину 1 статті 64 Бюджетного кодексу України. Відповідно до якої передбачено склад доходів об'єднаних територіальних громад, який повністю відповідає складу доходів міст обласного значення.

В Україні механізм партисипаторного бюджетування на рівні місцевого самоврядування поки не знайшов відображення у жодному державному нормативно-правовому акті (у 2018 році, вже наздоганяючи практику бюджетів участі у громадах, до Бюджетного кодексу України були внесені зміни, але лише щодо реалізації проєктів «Всеукраїнського громадського бюджету»). Однак, правове регулювання бюджетної децентралізації представлено у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р), а також нормативно-правовими актами, пов'язаними з організацією процесу добровільного об'єднання громад: Законом України «Про

добровільне об'єднання територіальних громад» (від 05.02.2015 № 157-VIII зі змінами); Методикою формування спроможних територіальних громад (Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214).

Законодавчою основою для прийняття місцевими радами положень про бюджет участі є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (для Києва також Закон України «Про столицю України — місто-герой Київ») та Бюджетний кодекс України. Місцева рада одночасно з положенням про бюджет участі затверджує міську цільову програму, яка може бути розрахована на декілька років. У місцевих програмах зафіксований обсяг фінансування. Однак, у деяких містах поширюється практика щорічного визначення суми громадського бюджету, яка затверджується відповідним рішенням ради.

За столицею України, містом Києвом, закріплено більше можливостей у здійсненні місцевого самоврядування та у бюджетній сфері. Закон України «Про столицю України — місто-герой Київ» наділяє Київського міського голову повноваженнями брати участь у підготовці проєктів законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, відповідних програм, що стосуються міста Києва. Відповідно до статті 19 Закону бюджетні показники взаємовідносин районного у місті Києві бюджету та бюджету міста Києва затверджуються Київською міською радою після затвердження показників бюджету міста Києва у Державному бюджеті України і уточнюються при зміні податкового законодавства України або за поданням районної у місті Києві ради [78].

Як бачимо, для залучення громадян до бюджетного процесу в Україні наявна нормативно-правова база відповідно до якої можливо запозичувати та впроваджувати досвід бюджету участі. Громадянам надається право брати участь у розподілі певної частки місцевого бюджету. Проте, нормативно-правове поле функціонування громадських бюджетів (бюджетів участі) обмежене положенням про громадський бюджет за розпорядженням міського голови певного міста або рішення міської/сільської ради.

Висновки до Розділу 1

Результаті дослідження теоретико-методологічних засад демократизації бюджетного процесу дозволили сформулювати наступні висновки.

1. Встановлено, що в Україні сфера публічних фінансів потребує нових управлінських підходів та пошуку шляхів покращення використання державних коштів.). Наявні в науковій літературі підходи до визначення поняття «публічні фінанси», «державний бюджет», «місцевий бюджет» свідчать про багатоаспектність поняття та відсутність єдиного підходу до його трактування.

У свою чергу, бюджетний процес є діяльністю органів держави і місцевого самоврядування в галузі бюджету. Він носить організаційно-процедурний характер. Зазначено, що бюджетний процес є діяльністю, результати якої закріплюються прийняттям відповідних правових актів, таких, що мають офіційний характер і встановлену законом форму.

2. Охарактеризовано бюджет участі як інструмент демократизації бюджетного процесу, зазначені його переваги. Визначено, що партиципаторна концепція трактує демократію, як повне самоврядування громадян та є інноваційним фінансовим інструментом.

3. Акцентовано увагу, що партиципаторний бюджет (Бюджет участі чи Громадський бюджет) має вплив на розвиток публічних фінансів.

4. Визначено, що підвищення рівня залучення громадян до бюджетного процесу на місцевому рівні є актуальними питаннями сьогодення.

5. Проведене дослідження нормативно-правових підстав запровадження бюджету участі в Україні дозволило дійти висновку, що для залучення громадян до бюджетного процесу наявна нормативно-правова база відповідно до якої можливо запозичувати та впроваджувати досвід бюджету участі. Громадянам надається право брати участь у розподілі певної частки місцевого бюджету. Проте, нормативно-правове поле функціонування громадських бюджетів (бюджетів участі) обмежене положенням про

громадський бюджет за розпорядженням міського голови певного міста або рішення міської/сільської ради.

6. Акцентовано увагу, що українське суспільство розуміє, що без розвинутої системи місцевого самоврядування, без можливості громади самостійно вирішувати економічні, фінансові, культурні та інші питання проголошені реформи залишаються суперечливими та незавершеними.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Дослідження особливостей реалізації моделі бюджету участі в Україні

Запровадження досвіду партисипаторного бюджетування розпочалося в Україні з 2015 року. Бюджет участі (громадський бюджет) запровадили в містах Черкаси, Полтава та Чернігів. Ініціатором запровадження пілотного проєкту громадського бюджету в містах виступила Фундація українсько-польської співпраці ПАУСІ. На вибір моделі вплинуло близьке сусідство з Республікою Польща. В Україні громадський бюджет запроваджувався на базі польської моделі.

Метою запровадження пілотного проєкту є підвищення рівня залучення мешканців Чернігова, Черкас і Полтави до процесу ухвалення рішень щодо розвитку міст і поліпшення діалогу між місцевою владою та громадськістю шляхом співпраці в плануванні та імплементації партиципаторних бюджетів [79].

На першому етапі запровадження проєкту посадові особи органів місцевого самоврядування та громадські активісти пройшли навчання, за результатами якого отримали інформацію щодо механізмів формування місцевих бюджетів за участю громади. Українські та іноземні експерти поділилися інформацією про концепцію бюджетів участі, переваги їх запровадження. Представники громадських організацій отримали практичні навички модерування зустрічей з громадянами та проведення соціальної діагностики партисипаторного бюджетування. Особливу увагу приділено вивченню досвіду запровадження бюджету участі у Польщі. Робочі групи побували в кількох містах, зокрема, Торуні, Гданську, заїжджали у села.

Відповідно до рішення органів місцевого самоврядування основним документом запровадження громадського бюджету (бюджету участі) повинна

1.	Заходи з реалізації Програми (підготовка, супровід, інформаційна компанія щодо ознайомлення жителів міста з основними принципами та можливостями громадського (учасницького) бюджетування, організація та забезпечення процесу голосування за проєктами у пунктах голосування, тощо)					
1.1	місто Чернігів	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
1.2	місто Черкаси	-	50,0	50,0	50,0	0
1.3	місто Полтава	60,0	53,0	300,0	300,0	300,0
	Реалізація проєктів-переможців	Прогнозний обсяг коштів, тис. грн				
		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Загальний та спеціальний фонд						
1.	місто Чернігів	4 800,0	Щороку до 1 відсотка затвердженого обсягу власних та закріплених доходів загального фонду міського бюджету міста Чернігова бюджетний період, що передує плановому, з розподілом 50:50 між поточними та капітальними видатками з урахування норм Положення			
	місто Черкаси	-	5 000,0	5 000,0	5 000,0	5 000,0
	місто Полтава	-	1500,0	5000,0	11050,0	11 000,0
Всього		Прогнозний обсяг коштів, тис. грн				
		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Місто Чернігів		4 870,0				
місто Черкаси		50,0	5 050,0	5 050,0	5 050,0	5 000,0
місто Полтава		60,0	1553,0	5300,0	11350,0	11 300,0

Джерело: розраховано автором за даними міських цільових програм

[67], [27], [18]

Суму коштів у місті Чернігові, спрямовану на реалізацію великих та малих проєктів, відповідно поділили: 50% коштів - великі проєкти (до 1,2 млн грн на проєкт) та 50% коштів від загальної суми - малі проєкти (до 360 тис. грн на один проєкт). Суму на реалізацію проєктів у місті Полтава (60% коштів) спрямовано на реалізацію малих проєктів (вартість – до 100 тисяч гривень) та 40% - на реалізацію проєктів вартістю від 100 до 500 тисяч гривень).

На старті громадського бюджету у місті Чернігові Чернігівська міська рада отримала 73 проєкти, з яких 56 відповідали всім поставленим в положенні вимогам та були допущені до голосування, 32 з яких – проєкти у частині капітальних витрат та 24 з яких – проєкти у частині капітальних витрат [67].

Громадянами міста Чернігів подано проєктів у частині капітальних витрат на загальну суму 17001,1 тис. грн., розподіл проєктів у частині капітальних витрат рис. 2.1.

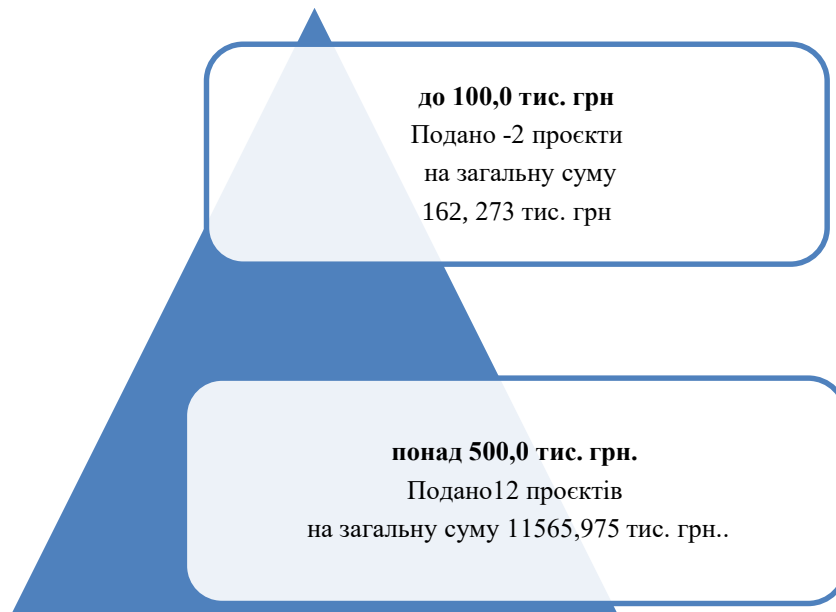

Рис. 2.1. Розподіл проєктів у частині капітальних витрат(складено автором на основі [67])

Пріоритетними напрямками проєктів серед капітальних витрат у місті Чернігові є:

- ЖКГ (облаштування зон відпочинку -10 проєктів, що становить 31% усіх проєктів;
- удосконалення транспортної мережі – 3проєкти, що становить 9% усіх проєктів;
- ремонт і забезпечення закладів охорони здоров'я – 3 проєкти, що становить 9% усіх проєктів;
- ремонт і забезпечення закладів освіти-16 проєктів, що становить 51% усіх проєктів.

Громадянами міста Чернігова подано проєктів у частині капітальних витрат на загальну суму 3607,7 тис. грн., а розподіл проєктів у частині поточних витрат рис. 2.2.

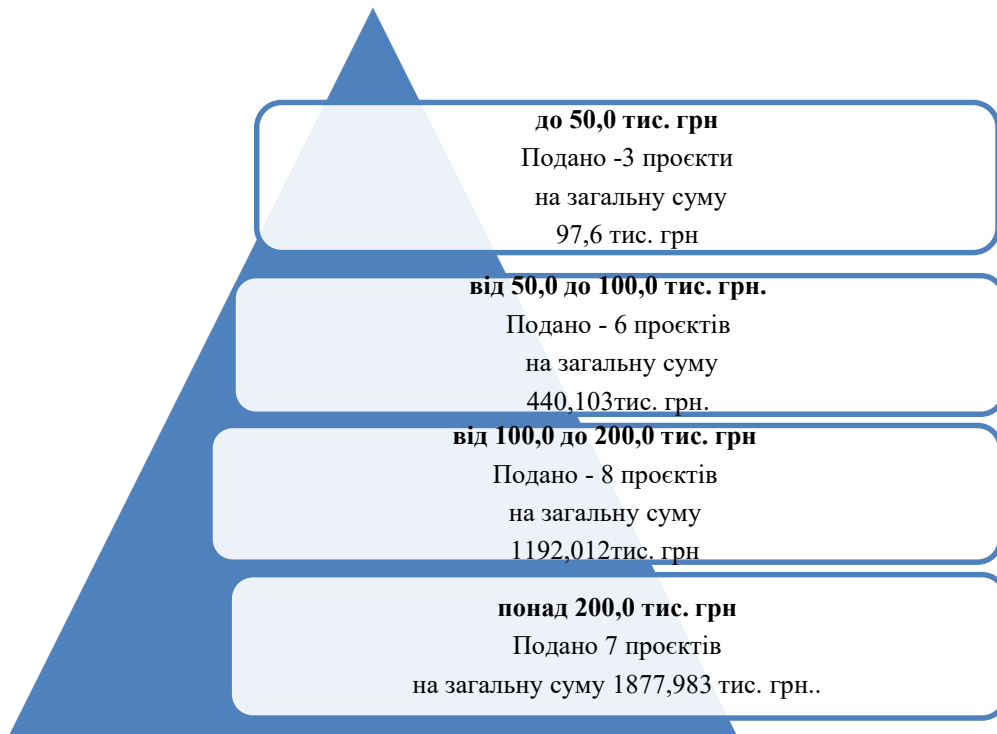

Рис. 2.2. Розподіл проектів у частині поточних витрат (складено автором на основі [67])

Пріоритетними напрямками проектів серед поточних витрат у міст Чернігові є:

- ЖКГ (облаштування зон відпочинку -4 проекти, що становить 17% усіх проектів;
- удосконалення транспортної мережі – 1проект, що становить 4% усіх проектів;
- ремонт і забезпечення закладів культури - 2 проекти, що становить 8% усіх проектів;
- ремонт і забезпечення закладів освіти-7проектів, що становить 30% усіх проектів;
- освітні та культурні заходи - 7проектів, що становить 29% усіх проектів;
- соціальний захист – 1проект, що становить 4% усіх проектів;
- інші -2 проекти, що становить 8% усіх проектів

У загальноміському голосуванні взяли участь трохи більше 11,5 тисяч мешканців міста, а це лише 4% населення Чернігова. Голосування проводилося

у бібліотеках і школах міста та винятково у письмовій формі. За результатами переможцями визначено 17 проєктів, які того ж року були реалізовані [67].

У перший рік впровадження Громадського бюджету у місті Черкасах подано 54 проєкти. Після опрацювання департаментами Черкаської міської ради на міське голосування винесено 39 проєктів, за які віддали свої голоси 5065 жителів міста Черкаси. За результатами впровадження трьох етапів Громадського бюджету визнано переможцями 6 проєктів, які в 2016 році були реалізовані. Рішенням Черкаської міської ради від 13.05.2016 №2-556 внесені зміни до програми Громадський бюджет міста Черкаси. Особливостями 2016 року стала можливість проголосувати за 4 проєкти одночасно, підсумки проводилися серед проєктів з обсягом коштів до 300 тис.грн. в межах 25 відсотків загальної суми визначеної програмою на 2017 рік (1250 тис.грн.) та серед проєктів з обсягом коштів від 300 до 1000 тис.грн. (включно) в межах 75 відсотків відповідно (3750 тис.грн.) [27]. Пріоритетними напрямками проєктів у міст Черкаси рис.2.3.

Рис. 2.3 Пріоритетні напрямки міста Черкаси [складено автором на основі [27]]

У перший рік впровадження партиципаторного бюджетування (бюджет участі) у місті Полтаві подано 58 проєктів 36 малих та 22 великі проєкти.

Обрано 19 великих проєктів та 34 малих. Залучено до участі 3633 мешканців міста [18].

У 2015 році в Україні успішно відбулася реалізація пілотного проєкту партисипаторного бюджетування. Позитивний досвід впровадження з кожним роком розповсюджується Україною. У порівнянні з 2015 роком у 2018 році показник кількості населених пунктів, де впроваджується Громадський бюджет, виріс у 41 раз [23]. На початок 2018 року партисипаторне бюджетування реалізовувалося вже у майже 50 містах України, серед яких і всі обласні центри, крім Херсону. Громадський бюджет впроваджується в усіх типах населених пунктів: від селища до області. Станом на кінець 2018 року в Україні Громадський бюджет впроваджують 124 ОМС, див.рис.2.4:

Рис. 2.4. Впроваджено громадський бюджет в Україні у 2018 р. [складено автором на основі [23]]

З них:

- міста – 88, що складає 71,0% від усієї кількості;
- об'єднані територіальні громади – 28, що складає 22,6% від усієї кількості;
- район, область – 2, що складає 1,6% що складає;
- селища міського типу – 6, що складає 4,8% що складає [23].

На думку експертів Боднар М., Лобойка С., Хацкевич І, Ємельянової А та інших, які проаналізували положення Бюджетів участі в містах в Україні запроваджено наступні моделі партисипаторного бюджетування:

- чиновницька (під контролем влади),
- громадська (під котролем громади),
- змішана модель, яка є перехідним етапом від однієї моделі до іншої [23].

Ми погоджуємося з експерткою з висвітлення Чернігівського регіонального офісу Програми «U-LEAD з Європою» Оксаною Стельмах, яка вважає, що громадський бюджет – це корисний і дієвий інструмент розвитку об'єднаної територіальної громади. Оскільки, у першу чергу, він дозволяє жителям громади ініціювати проєкти, які вони вважають є доцільними, важливими та на часі саме для їхньої об'єднаної територіальної громади. Мешканці громади, готові взяти на себе відповідальність за реалізацію і забезпечення життєдіяльності ініціативи. По-друге, створення бюджету участі значно підвищує довіру до місцевої влади та допомагає налагоджувати партнерські стосунки, комунікації між громадою і владою. Запроваджуючи бюджет участі, об'єднана територіальна громада демонструє свою відкритість та прозорість у всіх сферах своєї діяльності [34].

Для розвитку Громадського бюджету в Україні не важливе фінансування. У країні показник коштів Громадського бюджету коливається в розрахунку на одного мешканця: від 1,07 грн у Світловодську до 99,50 грн — в Одесі; від 4,50 грн у Зеленодольській ОТГ — до 136,10 грн у Великосєверинівській ОТГ% [56].

За чотири роки реалізації в Україні Громадського бюджету сума, яку виділяють органи місцевого самоврядування на реалізацію проєктів мешканців, збільшилася майже у 60 разів, кількість людей, які голосують за проєкти збільшилась майже у 100 разів [23].

Реалізація громадський бюджет участі в Україні передбачає проходження наступних етапів:

1. Підготовчий етап.

2. Інформаційно-освітня кампанія.
3. Обговорення, підготовка та подання проєктів.
4. Перевірка проєктів.
5. Вибір проєктів.
6. Реалізація проєктів.
7. Оцінка та вдосконалення

Алгоритм запровадження системи учасницького бюджетування та формування бюджету участі (додаток Г)

Організаційна структура громадського бюджету в Україні представлена:

- орган міської ради: патронатний відділ при міському голові, департамент з питань енергоефективних технологій та ініціатив, департамент економічного розвитку відділ організаційної роботи управління звернень громадян, організаційної роботи та загальних питань, відділ інформації та зв'язків з громадськістю;
- група експертів: робоча група, координаційна рада.

Авторами проєктів можуть бути:

- фізична особа;
- фізична особа і громадські організації;
- колектив: громадська організація або ініціативна група.

Загальна вимога до проєктів зводиться до того, що проєкт повинен реалізовуватися впродовж одного календарного року, на землях відповідної територіальної громади, бути в компетенція органів місцевого самоврядування. Проєкт повинен відповідати законодавству України, затвердженій містобудівній документації та поточним міським програмам. Сфера діяльності публічна. Кошторис проєкту не перевищує витрат на утримання та вартості реалізації.

Голосування за проєкти здебільшого проводиться онлайн або стаціонарно.

Громадяни України можуть взяти активну участь на кожному етапі формування бюджету громади дивись таблицю 2.3.

Таблиця 2.3

Участь громадян у формуванні бюджету громади

Бюджетний цикл	Як може взяти участь у формуванні місцевого бюджету громадянина України
Складання прогнозу бюджету	Подавати пропозиції до прогнозу бюджету в управління та відділи - звичайним листом, надісланим поштою чи електронною. Подавати пропозиції безпосередньо до фінансового відділу. Брати участь в експертних групах, дорадчих органах.
Складання бюджету	Подавати пропозиції до бюджету депутатам або безпосередньо до місцевої ради. Брати участь в експертних групах, дорадчих органах.
Розгляд та прийняття	Взяти участь у бюджетних слуханнях. Відвідувати засідання бюджетної комісії, виконавчого комітету та сесії ради. Допомагати фінансистам в створенні Бюджету для громадян. Сприяти поширенню прийнятого рішення про бюджет, а також бюджету для громадян - розповсюджувати ці документи електронно, обговорювати їх з колегами та знайомими.
Виконання бюджету	Подати проект на конкурс Бюджету участі Приймати участь в кампаніях агітації за проекти бюджету участі та голосувати за проекти бюджету участі. Ініціювати громадський моніторинг виконання бюджету. Відвідувати засідання бюджетної комісії, виконавчого комітету та сесії ради на яких розглядаються бюджетні питання.
Звітування	Взяти участь в обговоренні звіту про виконання бюджету під час публічного представлення Відвідувати сесії, на яких звіт про виконання бюджету затверджується. Ініціювати громадський аудит виконаного бюджету: як по окремим напрямках так і всього бюджету в цілому.

Бюджети участі в об'єднаних територіальних громадах відрізняються від громадських бюджетів у містах, оскільки жителів громад хвилюють інші проблеми, аніж міських мешканців.

За даними проєкту «Громадський бюджет на сході України – інтеграція заради розвитку», що реалізовувався у 2018 році Фондацією українсько-польської співпраці ПАУСІ спільно із Німецьким товариством міжнародного співробітництва GIZ, 46% проєктів в об'єднаних територіальних громадах

стосувалися розвитку інфраструктури, 14% – культури і туризму, 11% – спорту, 9% – медичних послуг, 4% – освіти, і лише 1% – енергозбереження. Зауважимо, що відсутні проєкти щодо соціального захисту (тоді як у містах таких проєктів було до 17%) і в містах більша частка проєктів стосувалися енергозбереження чи альтернативної енергетики [34]

Деякі об'єднані територіальні громади впроваджують лише електронне голосування за проєкти громадського бюджету, хоча переважна більшість міст практикує лише паперове голосування.

У 2017 році запроваджено перший в Україні, та навіть у Європі, досвід реалізації партиципаторного бюджетування на регіональному рівні в Полтавській області. Рішення п'ятнадцятої сесії обласної ради сьомого скликання від 26 квітня 2017 року затверджено обласну програму «Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки». Розпорядженням голови Полтавської обласної ради № 206 від 19.09.2016 р. «Про створення робочої групи з питань розробки й втілення основних положень, принципів та Програми бюджету участі Полтавської області».

Обласна програма «Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки» приймається з метою розвитку партнерських відносин між територіальними громадами та органами місцевого самоврядування, направлена на залучення мешканців Полтавської області до участі в бюджетному процесі через подання проєктів та проведення відкритого громадського голосування за такі проєкти [18].

Фінансування Програми «Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки» здійснюється відповідно до діючого законодавства за рахунок коштів обласного бюджету та бюджету місцевих рад у співвідношенні 50х50 або більше зі сторони місцевих рад в обсягах, передбачених рішеннями обласної ради про обласний бюджет та місцевих рад про місцеві бюджети на відповідні роки. Зауважимо, що місцева рада дофінансовує суму коштів у пропорції 50х50 або більше та визначає кінцевий розмір коштів, що буде виділено на реалізацію бюджету участі в місцевій раді [18].

Річний обсяг коштів з обласного бюджету, що передбачається на фінансування проєктів-переможців, визначається обласною програмою «Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки» дивись у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Бюджет програми Бюджет участі Полтавської області на 2017–2020 роки

№ п/п	Напрями використання коштів	Прогнозний обсяг коштів, тис. грн			
		2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Загальний фонд					
1.1	Інформаційна кампанія	120,0	65,0	70,0	75,0
1.2.	Організація голосування за проєкти: придбання програмного продукту для електронного голосування	15,0	0	0	0
1.3.	Організація голосування за проєкти: обслуговування програмного продукту для електронного голосування	0	3,00	3,00	3,00
1.4.	Фінансування проєктів переможців	0	2000,0	2000,0	2000,0
	Всього	135,00	2068,00	2073,00	2078,00
Продукти (одиниць)					
2.1	Кількість інформаційних заходів щодо ознайомлення жителів	25	25	25	25
2.2	Проведення процедури голосування	1	1	1	1
2.3	Кількість реалізованих проєктів	0	40	40	40
Ефективності та якості (%)					
3.1	Виконання проєктів-переможців	100	100	100	100
3.2	Залучення жителів Полтавської області до участі в Програмі	0,5	1	2	4

Джерело: Обласна програма «Бюджет участі Полтавської області на 2017-2020 роки» [18]

У 2018 році на конкурс Бюджет участі Полтавської області подано 267 проєктів, з них відповідали вимогам та були розміщені на платформі для голосування 260 [62]. За результатами голосування, перемогу здобули 60 проєкт із 15 районів області.

У 2019 році жителі Полтавської області подали 205 проєктів, з яких 200 відповідали вимогам та були допущені до голосування. За ці проєкти під час онлайн- та офлайн-голосування, віддано майже 330 тис голосів. За результатами голосування, перемогу здобув 71 проєкт із 17 районів області. Наразі члени робочої групи схвалили результати голосування щодо визначення проєктів-переможців. Отже, близько шести мільйонів гривень із обласного бюджету та стільки ж із місцевих бюджетів буде спрямовано на втілення цих громадських ініціатив.

Ми вважаємо, що досвід Полтавської області може бути поширений в Україні.

Восени 2018 Верховна Рада внесла зміни до бюджетного кодексу. За результатами Державний фонд регіонального розвитку отримав 500 мільйонів гривень для реалізації проєктів громадян на обласному рівні. Позитивний досвід запровадження бюджету участі в містах став ініціатором Всеукраїнського громадського бюджету. Водночас на даний час ще відсутні перші результати бюджету участі на всеукраїнському рівні, тому його модель не може бути належним чином проаналізована.

Основним досягненням реалізації громадського бюджету (бюджету участі) в Україні є зростання громадянської активності українців. Однак є недоліки впровадження. А саме українці не беруть пряму участь у вирішенні бюджетних питань, а голосують за проєкти мешканців які відібрані органами місцевого самоврядування.

2.2. Аналіз впровадження бюджету участі на прикладі м. Києва

Громадський бюджет у місті Києві запроваджений у 2016 році. Механізм проведення громадського бюджету спільно напрацьовано під час круглих столів за участі представників влади та громадськості. Щоб цей механізм дійсно став демократичним, інноваційним та ефективним для міста на волонтерських засадах до процесу долучились експерти профільних груп Реанімаційного Пакету Реформ, «SocialBoost» та «Kyiv Smart City», а координував процес «Центр розвитку інновацій», який має успішний досвід впровадження сервісу електронних петицій у Києві.

Вперше положення про громадський бюджет схвалене рішенням Київської міської ради №787/1791 від 22 грудня 2016 року. Це положення визначає основні вимоги до організації і запровадження громадського бюджету міста Києва як інструменту розвитку місцевої демократії за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (електронна демократія), що сприяє розвитку місцевого самоврядування, громадської активності, сегменту соціально-відповідального бізнесу шляхом залучення учасників громадського бюджету міста Києва до публічних консультацій щодо бюджету міста, опрацювання громадських проєктів, контролю за їх реалізацією [75].

Відповідно до статті першої пункту другого Положення «Про громадський бюджет міста Києва» громадський бюджет міста Києва – це механізм розвитку місцевої демократії щодо зміни міста на краще шляхом розвитку взаємодії Київської міської ради та виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) з громадськістю, спрямований на залучення учасників громадського бюджету міста Києва до участі у бюджетному процесі, формування команд громадських проєктів, подання командами громадських проєктів, проведення голосування за проєкти, здійснення контролю за їх реалізацією в межах визначених Київською міською радою параметрів громадського бюджету [75].

У 2016 році на Громадський бюджет [26] Київська міська рада виділила 50 млн. грн, у 2017 році – 150,0 млн. грн., 2018 рік – 150 млн грн., 2019 рік – 160,0 млн. грн., 2020 рік – 170,0 млн. грн. (рис.2.5).

Рис. 2.5 Виділені кошти Київською міською радою на громадський бюджет, млн грн. [складено автором на основі [26], [112]]

Як бачимо, впродовж 2016–2020 років Київська міська рада виділила на впровадження Громадського бюджету коштів на 120 млн. грн. більше. Загальний обсяг коштів на громадський бюджет у м. Києві становить 680 млн. грн

Особливістю громадського бюджету у місті Києві є громадська модель бюджету участі. Вона дозволяє мешканцям приймати участь у всіх етапах громадського бюджету міста Києва. Починаючи від написання правок до положення, участі в апеляційному органі, закінчуючи подачею проєктів та контролі процесу реалізації цих проєктів.

Громадський бюджет Києва – це дійсно зона участі громадськості. Він допомагає перетворити якесь незадоволення мешканця міста на конкретні проєкти, вирішити проблему певної спільноти, вулиці або цілого району.

Згідно статті 5 Положення «Про громадський бюджет міста Києва» громадський бюджет міста Києва має наступні етапи реалізації:

- 1) затвердження Параметрів;
- 2) формування складу ГБК;
- 3) формування персонального складу МРГ та РРГ;
- 4) затвердження РБК особи (осіб), відповідальної (відповідальних) за роботу в електронній системі;
- 5) проведення інформаційно-просвітницької кампанії;
- 6) формування команд та пошук партнерів, підготовка проєктів;
- 7) подання, публікація проєктів, збір голосів підтримки;
- 8) публічне обговорення, експертиза, доопрацювання попередніх проєктів, оскарження експертних висновків, формування списку проєктів на голосування;
- 9) голосування за проєкти, визначення проєктів-переможців та опрацювання проєктів, що не стали переможцями;
- 10) планування реалізації проєктів Громадського Бюджету;
- 11) реалізація, звітування та оцінка результатів [75].

Розглянемо особливості київської моделі громадського бюджету на кожному етапі проведення.

На першому етапі Київська міська рада щорічно одночасно з прийняття бюджету міста Києва повинна затверджувати параметри громадського бюджету на наступний рік.

Відповідно до пункту 3 статті 5 Положення «Про громадський бюджет міста Києва» параметри включають:

- 1) календарний план реалізації етапів ГБ;
- 2) тематику реалізації проєктів;
- 3) пріоритетні категорії проєктів;
- 4) максимальну тривалість реалізації проєкту;
- 5) мінімальну та максимальну вартість проєкту та відсоток обов'язкового резерву у кошторисі проєктів;
- 6) мінімально необхідну кількість голосів підтримки, яку повинна отримати організація-кандидат для участі в складі ГБК;

- 7) кількість голосів підтримки, що має набрати проєкт для направлення на етап публічного обговорення та експертизи;
- 8) мінімально необхідну кількість голосів підтримки, яку необхідно набрати проєкту для включення до переліку проєктів, з яких визначаються проєкти-переможці;
- 9) за необхідності, інші параметри [75].

II етап громадського бюджету міста Києва – це подання проєктів.

Згідно пункту 2 статті 1 Положення «Про громадський бюджет міста Києва» подавати проєкти можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства які мають посвідку на постійне проживання на території України та на момент подання проєкту досягли 16-річного віку [75].

Документ, який визначає необхідність, доцільність та корисність здійснення у межах громадського бюджету заходів, спрямованих на розвиток міста Києва, називається громадський проєкт. Він може бути ініційований тільки щодо рухомого чи нерухомого майна, нематеріальних активів, послуг та подій (заходів), які на всіх етапах громадського бюджету будуть загальнодоступними та безкоштовними [75].

Якщо у будь-якої людини є ідея як зробити Київ краще, то вона може подати проєкт на громадський бюджет міста. Для цього потрібно зайти на сайт громадського бюджету та заповнити спеціальну форму з інформацією про проєкт. В якій потрібно зазначити ідею, мету, проблематику, терміни реалізації, ризики та бюджет, а також додати кошторис. Подача проєктів триває у термін затверджений параметрами громадського бюджету Києва

Громадський бюджет допомагає консолідувати певні спільноти або знайти однодумців за місцем проживання, навчання, роботи, захопленням. Саме тому з 2017 року в громадському бюджеті міста Києва проєкт подає не автор, а команда проєкту. Згідно положення це громадяни, які подали громадський проєкт для участі, чи долучились до нього на наступних етапах.

У 2016 році було подано 497 проєктів та зареєстровано 378 лідерів команд, у 2017 році – 809 проєктів та 534 лідерів команд, у 2018 році – 1137

проектів та 486 лідерів команд, у 2019 році – 2119 проект та 803 лідерів команд, у 2020 році – 1743 проектів та 843 лідерів команд. Статистику поданих проектів та лідерів команд див. рис.2.6.. Загалом за період існування громадського бюджету в м. Києві подано 6305 проектів та зареєстровано 3044 лідерів команд. Це найкращі показники в Україні.

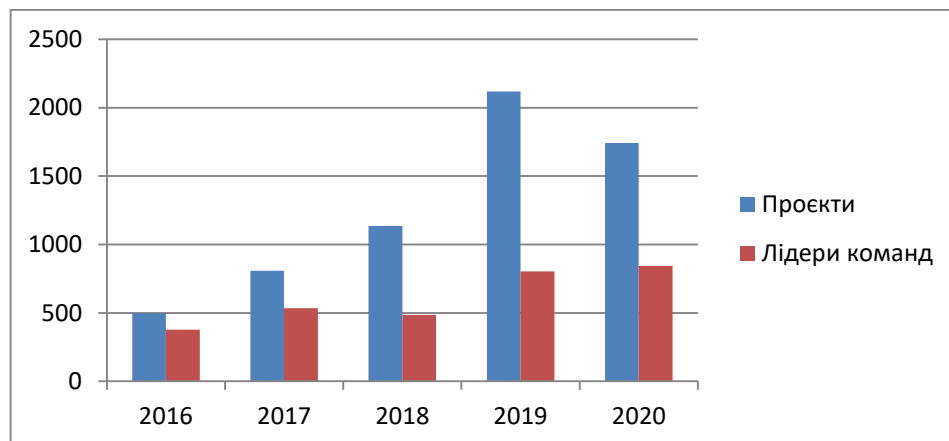

Рис. 2.6 Статистика поданих проектів та лідерів команд по роках [складено автором на основі [26], [112]]

Як бачимо кількість поданих проектів в місті Києві зросла в 3,5 раз, та лідерів команд – в 2,2 раз. Однак, ми бачимо зменшення кількості проектів в 2020 році на 376 проектів в порівнянні з 2019р., хоча збільшилася кількість лідерів команд, що обумовлено змінами положення громадського бюджету міста Києва.

Проаналізуємо гендерний показник лідерів команд громадського бюджету в місті Києві дивись див рис.2.7.

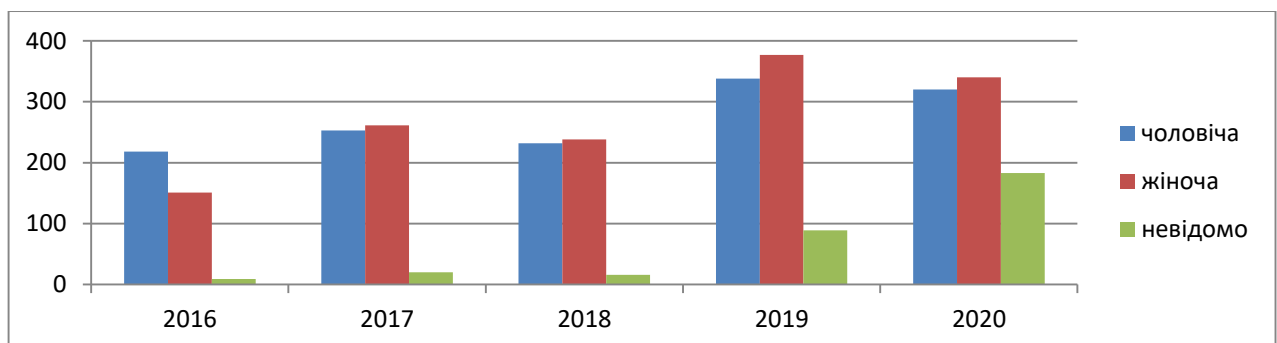

Рис. 2.7. Розподіл лідерів команд за гендерним показником [складено автором на основі [[26], [112]].

Дана інформація свідчить про те, що здебільшого гендерний показник активності у представленому питанні виявився на користь жінок.

За п'ять років впровадження громадського бюджету у місті Києві в електронній системі було зареєстровано 3044 лідерів команд. Розглянемо вікові категорії лідерів команд громадського бюджету в м. Києві дивись табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Віковий розподіл серед лідерів команд

РІК	2016	2017	2018	2019	2020
Усі лідери команд	378	534	486	803	843
до 25 років	18	48	47	85	105
26 – 35 років	106	157	154	244	272
36 – 45 років	104	168	161	256	269
46 – 65 років	123	147	115	202	187
понад 65 років	26	14	9	16	10

Джерело: складено автором на основі [26], [112]

Зауважимо, що 2016 рік найменш продуктивний на авторів громадського бюджету (378), але з кожним роком попит зростає та в 2020 році найбільші показники кількості проєктів (843). Аналізуючи вік лідерів зазначаємо, що до громадського бюджету у м. Києві долучається більше молоді, а лідерів команд похилого віку навпаки зменшується. Віковий розподіл серед авторів проєктів виявився нерівномірним. Найбільшу активність у 2020 році виявили молоді люди, віком від 26 до 35 років, однак зменшилась активність осіб понад 60 років.

Такі показники, на наш погляд, зумовлені обізнаністю громадян про громадський бюджет у місті та сумою фінансування, яка виділена на проєкти переможці, а також змінами правил проведення громадського бюджету у місті Києві.

Команди можуть подавати проєкти як локального (місцевого) значення так й загальноміські. Загалом кияни мають можливість подавати проєкти, що покращують благоустрій міста за такими тематиками: спорт, освіта, культура та туризм, екологія, охорона здоров'я, соціальний захист, дороги, транспорт, безпека, інформаційні технології, інклюзія, комунальне господарство та енергоефективність, громадянське суспільство, молодь та інноваційні проєкти.

Детальний розподіл проєктів поданих у період 2016-2020 р.р. дивись у табл 2.6.

Таблиця 2.6

Тематичний розподіл поданих проєктів

Тематика поданих проєктів	2016	2017	2018	2019
Спорт	89	158	138	203
Освіта	76	240	295	732
Культура, туризм	65	55	78	138
Екологія	40	48	35	56
Охорона здоров'я	38	34	26	66
Соціальний захист	30	43	32	65
Дороги, транспорт	28	23	17	30
Безпека	26	20	16	85
ІТ(інформаційні технології)	19	22	17	34
Громадянське суспільство	-	43	330	332
Комунальне господарство, енергозбереження	-	-	76	212
Публічний простір	-	-	-	138
Інше	-	18	22	28
Всього	411	704	1067	2119

Джерело: розраховано автором за даними Громадського бюджету Києва [26], [112].

Дана інформація свідчить про те, що у 2019 році подано проєктів у 5 разів більше в порівнянні з 2016 р., що свідчить про громадянську активність мешканців міста. Найбільше подано проєктів за тематиками: спорт, освіта, культура та туризм, екологія, охорона здоров'я, соціальний захист, комунальне господарство та енергозбереження

У 2020 році найбільше подано проєктів за тематиками: освіта та громадянське суспільство (858), молодь та спорт (260), комунальне господарство та енергозбереження (204), культура та туризм (103), здоров'я (74). Детальніше розподіл проєктів див. рис. 2.7.

Рис.2.7. Тематичний розподіл проєктів громадського бюджету м. Києва у 2020 р. Джерело: [26].

Зауважимо, що у 2017 році та у 2020 році подані проєкти поділялись на дві групи: малі та великі проєкти.

Згідно параметрів громадського бюджету в м. Києві за 2017 рік великими проєктами вважається проєкт з бюджетом до 2 млн. грн., а малими – до 400 тис. грн.

У 2020 році мінімальна та максимальна вартість малого проєкту від 100,0 тис. грн. до 999,0 тис. грн., великого проєкту від 1000,0 тис. грн. до 3000,0 тис. грн.

грн. З загального обсягу видатків, що планується спрямувати на реалізацію проєктів, 40 % спрямовуються на реалізацію малих проєктів, 60 % - на реалізацію великих проєктів [75].

Проаналізуємо кількість поданих проєктів по зазначеним категоріям. У 2017 році маємо 286 малих та 523 великих проєктів. Найбільше подано малих проєктів за тематиками: освіта (75), спорт (42), культура та туризм (21), соціальний захист (21), екологія (17). Найбільше подано великих проєктів за тематиками: освіта (165), спорт (116), культура та туризм (34), екологія (31), громадське суспільство (30) див. рис.2.8.

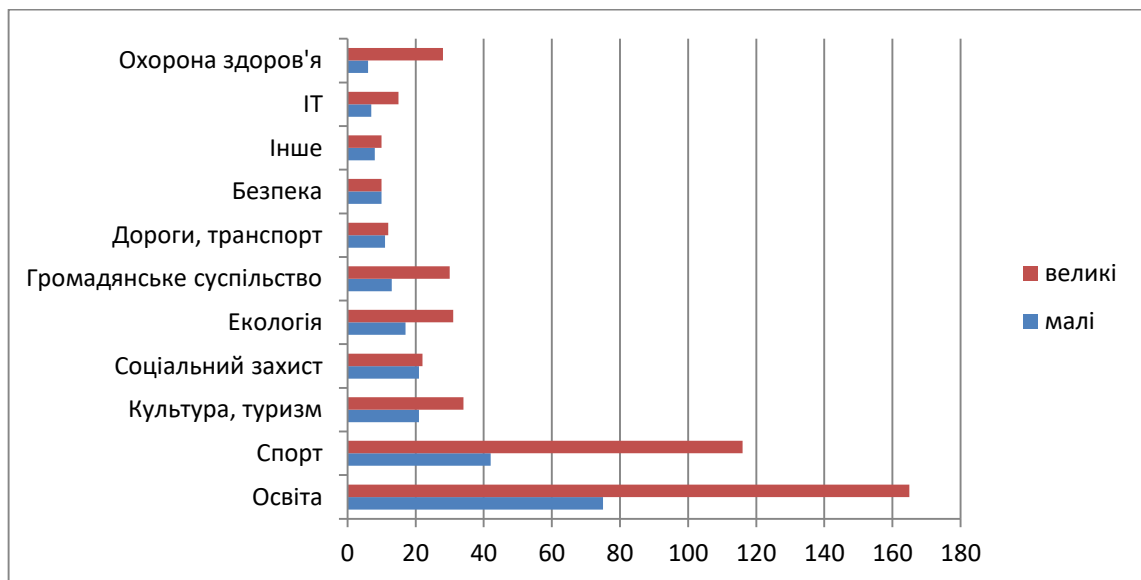

Рис. 2.8 Розподіл проєктів за тематикою у 2017 р. [26].

У 2020 році маємо 1450 малих та 292 великих проєктів. Найбільше подано малих проєктів за тематиками: освіта та громадянське суспільство (738), молодь та спорт (196), комунальне господарство та енергоефективність (182), культура та туризм (89), соціальний захист та інклюзія (70). Найбільше подано великих проєктів за тематиками: освіта та громадянське суспільство (120), молодь та спорт (64), здоров'я (25), комунальне господарство та енергозбереження (22), інноваційні проєкти (18) див. рис. 2.9.

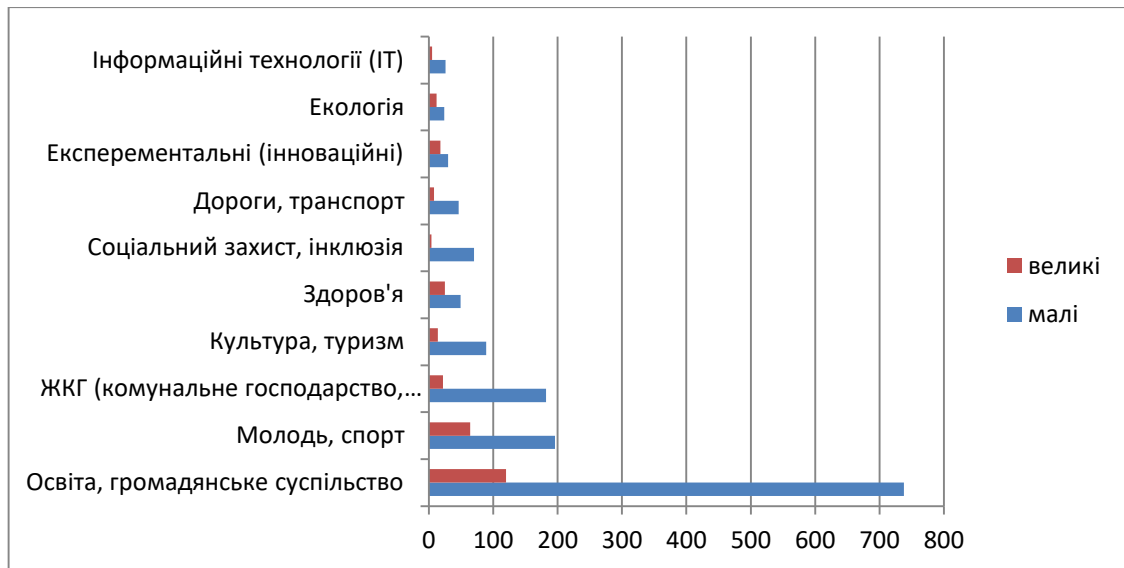

Рис. 2.9 Розподіл проєктів за тематикою у 2020 році [26], [112]

Загальна кількість малих проєктів збільшилась у 5 разів по відношенню до 2017р., проте зменшилася у 1,8 раз кількість великих проєктів. У лідерах залишаються освітні проєкти.

Після опублікування проєктів на сайті починається III етап – експертиза та доопрацювання проєктів.

Згідно статті 11 положення «Про громадський бюджет міста Києва» міська робоча група з питань громадського бюджету у частині загальноміських проєктів або районна робоча група у частині районних проєктів визначає відповідальний підрозділ щодо кожного проєкту та вносить цю інформацію в електронну систему [75].

Після цього протягом 30 календарних днів відповідальний підрозділ повинен провести спільну зустріч з командою проєкту, під час вони обговорюють ідею та кошторис, напрацьовують майбутні заходи з метою доопрацювання проєкту до потрібних вимог.

Згідно пункту 2.2. статті 11 положення «Про громадський бюджет міста Києва» в разі позитивної експертизи створюється узгоджений з командою звіт про проєкт, який задовольняє наступні критерії:

- 1) реалізація проєкту належить до повноважень Київської міської ради, виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) або районної в місті Києві державної адміністрації;
- 2) проєкт не суперечить законодавству України;
- 3) проєкт не передбачає надання фізичним особам матеріальних благ у будь-якій формі (речей, продуктів тощо);
- 4) у рамках проєкту не передбачається виключно розробка проєктно-кошторисної документації;
- 5) проєкт має завершений характер;
- 6) проєкт не суперечить діючим міським цільовим програмам, або не дублює завдання, які передбачені цими програмами і плануються для реалізації на відповідний бюджетний рік;
- 7) реалізація проєкту не планується на землях або об'єктах приватної форми власності, а у разі, якщо проєкт реалізується на будівлях та спорудах державної форми власності, є гарантійний лист загальнодоступності та відсутності потреби у проведенні ремонтних робіт, реалізація проєкту не передбачає будь-яку передачу майна з комунальної до державної або приватної форми власності;
- 8) проєкт буде бюджетно-ефективним на етапі реалізації та/чи експлуатації;
- 9) проєкт має бути загальнодоступними та безкоштовним [75].

Якщо звіт про проєкт задовольняє команду проєкта та відповідальний підрозділ, тоді вони його підписують та оприлюднюють в електронній системі громадського бюджету. Але якщо звіт не буде узгоджений з командою, тоді згідно положення «Про громадський бюджет міста Києва» складається протокол розбіжностей та команда проєкта має право оскаржити рішення відповідального підрозділу шляхом подання скарги до апеляційного органу – громадської бюджетної комісії. Далі громадська бюджетна комісія розглядає скаргу на своєму засіданні та приймає рішення про допуск проєкту до голосування чи остаточне відхилення дивись табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Розгляд проєктів громадського бюджету

	2016	2017	2018	2019
Відхилено проєктів	177	245	197	541
Допущено до голосування	320	564	940	1578
Всього	497	809	1137	2119

Джерело: розраховано автором за даними [26], [112].

У порівнянні з 2016 р. кількість відхилених проєктів зменшилася на 10% та збільшилася на 10% кількість допущених до голосування проєктів див. рис. 2.10.

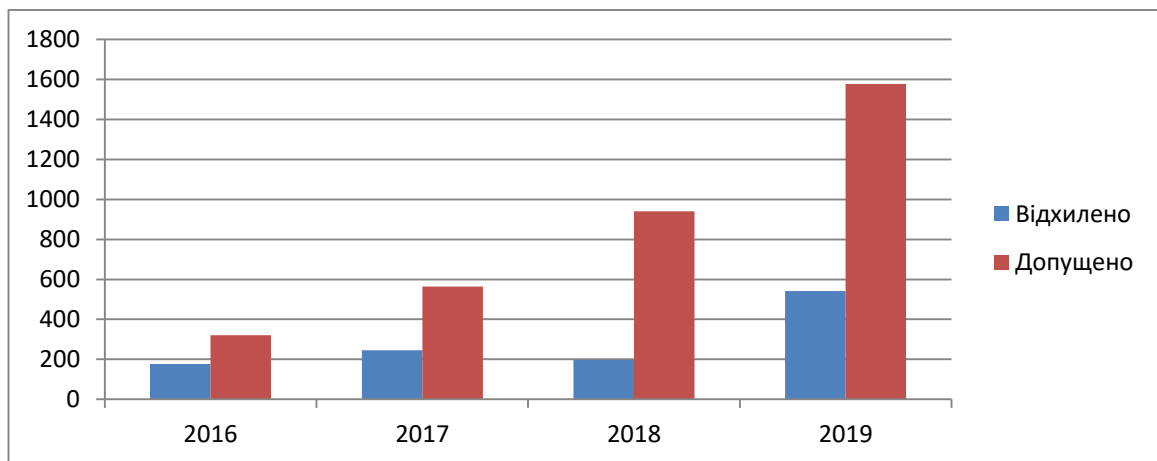

Рис. 2.10 Аналіз поданих проєктів [26], [112]

Наступний IV етап громадського бюджету в м. Києві – голосування за проєкти в електронній системі. Київ єдине місто України, де голосування та й в цілому весь процес відбувається в електронній системі. Кожен киянин має 5 голосів. Голосувати в електронній системі можливо за допомогою BankID чи MobileID та електронного цифрового підпису.

Ще одна особливість київської моделі громадського бюджету в тому, що під час голосування проєкти формують рейтинг за наступною формулою згідно положення:

$$P = KГ/Б$$

де: Р - рейтинг проєкту; КГ - кількість голосів, які віддані за проєкт; Б - сума бюджетних коштів, необхідна для реалізації проєкту.

Дану формулу введено з 2018 року. Вона допомагає командам краще працювати над кошторисом та міркувати над своїми силами під час голосування, а також розуміти відповіді на питання де збирати голоси та як саме це робити. Команди проводять гарну інформаційну компанію громадського бюджету, як результат більше людей починають вчитися контролювати та слідкувати за розподілом коштів з місцевого бюджету.

За чотири роки проведення голосування за проєкти громадського бюджету в Києві 528 583 особи проголосувало в електроній системі та 1698793 голосів віддано за проєкти. Участь громадян міста Києва у голосуванні дивись у табл.2.8.

Таблиця 2.8

Участь громадян міста Києва у голосуванні

	2016	2017	2018	2019
Проголосувало громадян за проєкти громадського бюджету	50812	131455	154603	191713

Джерело: розраховано автором за даними Громадського бюджету Києва [26], [112]

Дана інформація свідчить про те, що у участь громадян міста у голосуванні за проєкти збільшилася у 3,77 рази у порівнянні з 2016 роком.

Детальний розподіл голосування громадянами міста Києва за подані проєкти у розрізі тематики у період 2016-2019 р.р. дивись у табл 2.9..

Таблиця 2.9

**Тематичний розподіл голосування громадянами міста Києва за
подані проєкти**

Тематика поданих проєктів	2016	2017	2018	2019
Спорт	22260	91731	79239	77435
Освіта	28020	204471	192596	349323
Культура, туризм	9912	2892	37609	58159
Екологія	10130	12420	11848	12705
Охорона здоров'я	14078	25437	23388	21007
Соціальний захист	4476	9926	16578	13993
Дороги, транспорт	4843	4837	6942	7159
Безпека	4103	8495	3298	19193
ІТ(інформаційні технології)	1267	10757	35528	5699
Громадянське суспільство	-	15630	33618	18854
Комунальне господарство, енергозбереження	-	-	36505	33602
Публічний простір	-	-	34110	28204
Інше	-	4646	8081	9299

Джерело: розраховано автором за даними сайту Громадського бюджету Києва [26], [112].

Дана інформація свідчить про те, що найбільше кияни голосують саме за освітні, спортивні та культурні тематики проєктів громадського бюджету.

Після завершення голосування проєкти стають переможцями згідно рейтингу в межах закладених коштів. Громадська бюджетна комісія розглядає апеляції та затверджує результати голосування.

За чотири роки існування громадського бюджету в Києві маємо 1098 проєктів-переможців. У 2016 році перемогло 62 проєкти, 2017 – 119 проєктів, 2018 – 341 проєкт, 2019 – 554 проєкта див. рис.2.11.

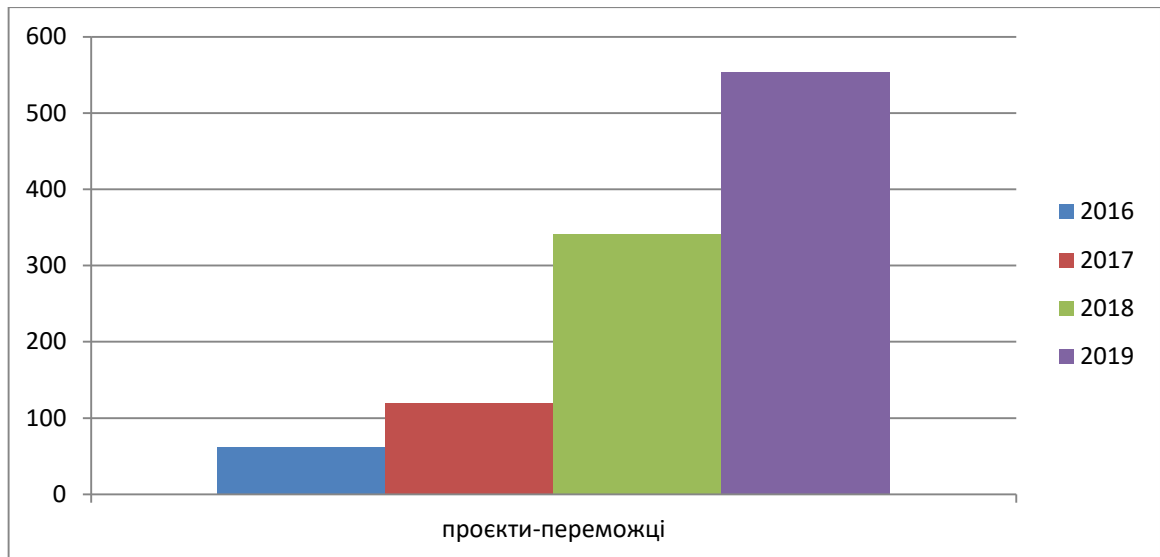

Рис. 2.11. Аналіз проектів переможців громадського бюджету *складено автором за даними сайту Громадського бюджету Києва* [26], [112].

Відповідальним підрозділам потрібно реалізувати проекти – переможці в рамках наступного року, а команда проекту контролює процес реалізації, щоб втілити саме ту ідею, яка була закладена в проєкт та яку підтримали мешканці своїми голосами. Без погоджень з лідером команди проєкт не реалізовується. Для кращої координації та виконання проєктів проходять регулярні зустрічі лідерів команд з владою району та міста, де перші можуть порушувати проблеми або певні питання стосовно процесу реалізації проєкту.

Станом на квітень 2020 року в Києві реалізовано 503 проекти-переможці.

Однією з особливостей київської моделі громадського бюджету є існування апеляційного органу – Громадської бюджетної комісії.

Згідно Положення «Про громадський бюджет міста Києва» громадська бюджетна комісія (ГБК) - колегіальний орган, який складається з громадських об'єднань та благодійних організацій, обраних до складу ГБК в порядку, визначеному статтею 6 цього Положення. ГБК здійснює громадський контроль за реалізацією етапів ГБ, за роботою електронної системи, дотриманням етики, є органом, що здійснює розгляд скарг будь-яких сторін-учасниць ГБ на будь-якому з етапів ГБ, затверджує результати голосування [75].

Дана новація з'явилась у 2017 році, оскільки під час першого громадського бюджету було багато спірних питань, які представники влади по різному трактували. Схожі за змістом проекти десь відхиляли, а десь навпаки були допущені до голосування. Тому вирішено сформувати так званий громадський суд присяжних, який би контролював весь процес громадського бюджету, затверджував проекти до голосування, розглядав скарги мешканців на всі спірні ситуації пов'язані з громадським бюджетом. Результатом запровадження Громадської бюджетної комісії є те, що роль певного чиновника зменшується, а збільшується вплив громадськості на прийняття рішення.

Громадська бюджетна комісія складається з 21 громадської організації, яких відкрито та прозоро обирають кияни за допомогою голосування в електронній системі у першому турі та у другому організації голосують між собою. Згідно з останніми змінами до положення громадська бюджетна комісія складається з лідерів команд проєктів-переможців громадського бюджету. Цим самим тепер цей орган стає більш експертним. З метою усунення конфлікту інтересів та деполітизації членами громадської бюджетної комісії не можуть бути депутати, чиновники та їх помічники на будь якому рівні, а також вони не мають права подавати проєкти та бути членами команд.

2.3. Систематизація зарубіжної практики реалізації моделей бюджету участі

Бюджет участі, як один з інструментів демократії участі, набуває більшої популярності у всьому світі. З моменту появи в м. Порту-Алегрі технологія бюджету участі в ХХІ ст. отримала широке поширення не тільки в країнах Латинської Америки, а й в Європі, Азії, Африці та Північній Америці [109]. Від моменту виникнення в Південній Америці бюджет участі поширився на сотні громад у всьому світі. Зазначимо, що не існує єдиної моделі бюджету участі. Механізми застосування різняться в залежності від національного контексту. Форми участі громадян у розподілі бюджетних коштів варіюються залежно від специфіки конкретного міста і потреб його жителів. Проте одне залишається незмінним - громадяни отримують можливість не тільки висловити свою думку про бюджет міста, а й вирішити, як розподілити його частину.

Французьким вченим-політологом Івом Сінтомером у трьох наукових працях виокремлено та описано основні моделі бюджету участі в Європі. А саме:

- модель Порту-Алегрі, адаптована для Європи;
- модель непрямої участі («близька участь»);
- модель консультацій з питань публічних фінансів, які мають більш консультативну природу;
- модель бюджету участі у спільноті;
- модель участі за групою інтересів, які більш орієнтовані на організованих громадян.

З метою розуміння сутності та особливостей застосування кожної з моделей бюджету участі Дорош Б.Й. [33] згрупував дані в табл. (дивися Додаток А).

Модель Порту-Алегрі, адаптована для Європи характеризується тривалим процесом обговорень щодо напрямів витрачання фінансового відсотка

місцевого бюджету. Остаточне рішення приймається місцевою владою. Однак, завдяки співпраці сторін приймається повний пакет проєктів.

Модель непрямої участі («близька участь») характеризується тим, що представляти інтереси громадян можуть лише неурядові організації, профспілки, громадські організації. Запропонована модель передбачає проведення публічних обговорень щодо напрямів витрачання коштів. Модель непрямої участі («близька участь») можна застосовувати лише в тих містах де є потужні та активні громади.

Модель Порту-Алегрі, адаптована для Європи та модель непрямої участі («близька участь») є консультативними. Модель консультацій з публічних фінансів представлена прикладами з Німеччини [111], а модель непрямої участі використовується в невеликих французьких муніципалітетах [110].

Моделі бюджету участі у спільноті та участі за групою інтересів характеризуються залученням організованих груп людей. Громадяни запрошуються для розробки та пропозиції проєктів для інвестиційних фондів у соціальному, культурному та екологічному секторах. Особливість моделей полягає в тому, що лише частина виділених коштів надходить від місцевих органів самоврядування. Співфінансувати реалізацію проєктів можуть міжнародні організації, громадські організації, приватні компанії, неурядові організації. Фактично роль приватного сектора та місцевої влади є більшою ніж громадян, що негативно впливає на можливість участі громадян у бюджетному процесі та впливі на прийняття остаточних рішень.

У Східній Європі існує модель бюджету участі за групою інтересів. У Великобританії використовується модель участі у спільноті.

Для кожного конкретного міста підходить свій бюджет участі. Однак існують фактори які впливають на застосування різних моделей партисипаторного бюджетування.

На вибір тієї чи іншої моделі імплементації бюджету участі впливають фактори, які стосуються країни в загалом та місцеві особливості. А саме:

- ступінь фінансової автономії місцевих органів влади,

- рівень політичної культури.

У свою чергу, на вибір моделі бюджету участі місцевого рівня впливає:

- розмір міста,
- рівень його процвітання.

Дорош Б.Й. [33] згрупував дані щодо факторів, які характеризують кожен модель бюджету участі, яка запропонована в табл. 2(див. Додаток В).

Іщейкін К. Є. [45,с. 185-198] запропонував свою класифікацію бюджету участі (схематично Додаток Д):

- за джерелом походження - бразильська, новозеландська та північноамериканська моделі;
- за територіальним рівнем (масштабом) – сублокальний, місцевий (муніципальний), регіональний та загальнонаціональний;
- за ініціаторами впровадження – органами публічного управління («зверху») або організаціями громадянського суспільства («знизу»);
- за колом учасників – з вільним або з обмеженим доступом мешканців до всіх визначених процедур;
- за ступенем інституціоналізації – бюджет участі може бути формалізованим або частково формалізованим.

Перед застосування бюджету участі необхідно з'ясувати, що громада хоче отримати в результаті, чого саме вона хоче досягти.

Ми погоджуємося з Писаренко В.П. [71], яка вважає, що найкращим прикладом для України може слугувати застосування партиципаторного бюджетування Польщі, де його прийнято називати «громадським бюджетом».

Пропонуємо розглянути практику використання партисипативного бюджетування в польських містах.

Вперше бюджет участі в Польщі запроваджено у 2010 р. в рамках Сопотської ініціативи розвитку – неформальної групи, що діє в місті Сопот.

Метою впровадження стала реалізація вимог сталого розвитку і розширення громадської участі. Ідея запровадження бюджету участі спочатку

не знайшла прихильників серед представників місцевої влади. Однак, за допомогою проведення освітніх та рекламних заходів вдалося у повторному голосуванні впровадити бюджет участі. Сформовано план передачі частини повноважень місцевої влади громадянам у сфері здійснення видатків у розмірі менше 1% бюджету міста (близько 3 млн. злотих) та створено Комісію ради міста у справах бюджету участі [68].

На кінець 2016 року в Польщі більш ніж 180 міст запровадили партиципаторні бюджети.

В Польщі не має закону про принципи партисипаторного бюджету. Кожне місто, район або громада ухвалюють рішення про запровадження партисипаторного бюджету у відповідності до власних моделей. Місцева влада самостійно виявляє потреби свого населеного пункту та вирішує яким чином витратити громадські кошти. Жителі населеного пункту задіяні в розробці різноцільових проєктів, фактично громадяни об'єднуються навколо ідей і проєктів. У м. Варшава передбачається можливість поєднання декількох проєктів у тому випадку, коли вони стосуються одного об'єкта, через це жителі навчилися між собою співпрацювати [17].

Партисипаторний бюджет Польщі не зосереджується на тематичному поділі проєктів. Фактично поділ проєктів це загальноміські, районні, мікс.

Наприклад у Варшаві партисипаторний бюджет поділено між мікрорайонами. Проєкти перевіряються працівниками міської ради, що відповідають за цей напрям. Існують критерії аналізу проєктів, які подаються на реалізацію за рахунок міського бюджету. А саме:

- завдання, що містяться у цих проєктах, мають належати до компетенції міста;
- мають реалізуватися протягом року;
- повинні відповідати бюджету в межах зазначеної суми;
- повинні мати загальнодоступний характер;

– повинні реалізовуватись на ділянці, яка належить до власності міста. Вразі реалізації проєкту на приватній території необхідно надати дозвіл цих приватних осіб, та він має відповідати всім місцевим програмам і стратегіям.

Вразі необхідності внести зміни до проєкту організатори контактують з автором. За потреби залучають додаткових експертів та проводять повторну перевірку. Автор проєкту може подати апеляцію та оскаржити результати перевірки. Кожний проєкт отримує юридичну оцінку. Працівники відповідних департаментів лише оцінюють, можливість реалізації проєктів, а не висловлюють власної думки стосовно доцільності реалізації проєктів. Остаточне рішення належить місцевій громаді [17]

В більшості польських міст процедура запровадження бюджету участі подібна. Спочатку місцева влада розробляє принципи та передбачає реалізацію певних етапів. Можна виділити загальну схему реалізації бюджету участі:

- надання ідей та пропозицій громадянами;
- перевірка можливостей реалізації ідей та ідентифікація пропозицій;
- відбір ідей, які будуть профінансовані і внесені до бюджету міста;
- реалізація визначених завдань

Активність мешканців становить від 2% до 40%. Зауважимо, що активність голосування залежить від того, кому дозволено голосувати залежить. Наприклад, у Варшаві голосувати можуть всі – від дітей до дорослих. У інших містах – після певного віку або залежно від прописки.

У Польщі обсяги бюджетів участі становлять від 40 тисяч до 60 млн злотих, від 0,002% до 3,4% від загального бюджету міста [17].

В різних містах Польщі модель бюджету участі має свої специфічні особливості дивись таблицю 2.10.

Таблиця 2.10

Особливості бюджету участі в польських містах

Суспільна участь у формуванні процедури впровадження бюджету участі	В залежності від міста громадяни мають різні можливості участі у процесі. Вони можуть не тільки впливати на прийняття рішень, вибору завдання для реалізації, а й впливати на процес формування та встановлення процедури впровадження бюджету участі
Визначення осіб, які мають право на участь у бюджеті участі	В містах відбувається диференціація: - за віком; - за статусом «мешканця», тобто в деяких містах необхідна прописка на даній місцевості, а в інших важливим є факт фактичного проживання.
Розподіл фінансових ресурсів бюджету участі	здійснювався на реалізацію завдань - локальних (на території певної частина міста) та/або загальноміських (по всьому місту). - тільки локальні завдання
Напрямок видатків	деякі місцеві органи влади вказували певний напрям видатків, в якому могли надавати пропозиції мешканці, рішенням мешканців видатки інвестиційного характеру направлялися у комунальну сферу;
Прозорість процесу	у деяких містах процес розгляду та вибору пропозицій мешканців проводився у відкритій формі Громадяни міста могли не тільки цікавитися результатами вибору пропозицій, а й брати участь у засіданнях спеціального комітету міської ради у справах бюджету

	участі, яка приймала остаточне рішення про затвердження переліку пропозицій до головування
--	--

В Польщі результатами запровадження партисипаторного бюджету задоволені мешканці міста та місцеві органи влади

Отже, знайомство із особливостями партиципаторного бюджетування дозволяє стверджувати, що цей процес є перспективним та вартим уваги. Модель, основні положення та принципи процесу партиципаторного бюджетування повинні бути прийняті і запроваджені на підставі нормативно-правового акту органу місцевого самоврядування. В результаті запровадження бюджету участі відбуваються зміни свідомості політиків та певної частини громадян. Відбувається зростання громадянської активності. З'являються нові громадські лідери. Громадяни долучаються до процесів прийняття рішень та участі у розподілу державних коштів. Бюджет участі дає можливість зробити щось корисне для себе та інших. Мешканці можуть більше довідатись про те, як функціонують органи місцевого самоврядування.

Висновки до Розділу 2

Дослідження бюджету участі в Україні та світі дозволили сформулювати такі висновки:

1. Результати аналізу особливостей реалізації моделі бюджету участі в Україні дозволили з'ясувати, що громадський бюджет в Україні є розвитковим інструментом. В містах, селах, об'єднаних територіальних громадах України запроваджуються наступні моделі партисипаторного бюджетування: 1) чиновницька (під контролем влади), 2) громадська (під контролем громади), 3) змішана модель, яка є перехідним етапом від однієї моделі до іншої.

2. Установлено, що громадяни України повинні навчитися аналізувати своє оточення та використовувати права на участь у розвитку своєї громади, право розпоряджатися спільними коштами. Для цього необхідно розвивати у громадян уміння ухвалювати ефективні рішення.

3. Визначено, що громадський бюджет участі дозволяє оперативно реагувати на гострі проблеми у житті міста та допомагає раніше не знайомим людям згуртуватися навколо своїх ідей та інтересів, які вони вважають пріоритетними. Даний фактор формує активне суспільство, діалог та співпрацю між громадою та місцевою владою.

4. Встановлено, що впровадження громадського бюджету влада стає більш відкритою, мешканці мають можливість здійснювати моніторинг виконання бюджету, а як результат зменшуються корупційні ризики.

5. За результатами аналізу впровадження бюджету участі у місті Києві слід відзначити успішність партисипаторного бюджетування. Встановлено, що успіх реалізації громадського бюджету залежить від ретельного виконання етапів його реалізації.

6. Проведений моніторинг Громадського бюджету в місті Києві говорить про те, що контроль за використанням бюджетних коштів у програмі партиципаторного бюджетування (бюджету участі) відкритий для кожного мешканця. На офіційному сайті можна дізнатися мету проєкту, план заходів з

реалізації проєкту, на яку категорію спрямований проєкт, а головне розрахунок бюджету. Переглянувши всі категорії, кожен може проголосувати за найнеобхідніший проєкт на його думку, задля позитивних змін у суспільному житті.

7. Виявлено, що позитивним досвідом міста Києва є запровадження Громадської бюджетної комісії, яка дає можливість брати участь в роботі з питань партиципаторного бюджету та в загальних консультаціях.

8. Вважаємо, що отриманий досвід щодо запровадження партиципаторного бюджетування у місті Києві, аналіз послідовності його запровадження створює необхідні передумови для поширення цього досвіду на інші громади.

9. Акцентовано увагу, що партисипативний бюджет, який запроваджений в Бразилії в 1988р. має новаторський характер. Він змінює відносини між громадянами та місцевою владою. Через поліпшення громадських послуг та інфраструктури залучає неактивних громадян до міської політики, допомагає розвивати територію міста.

10. Визначено, що в Європі запроваджені наступні моделі бюджету участі: модель Порту-Алегрі, адаптована для Європи; модель непрямой участі («близька участь»); модель консультацій з питань публічних фінансів, які мають більш консультативну природу; модель бюджету участі у спільноті; модель участі за групою інтересів, які більш орієнтовані на організованих громадян.

11. На основі міжнародного досвіду визначені фактори, що впливають на вибір моделі бюджету участі місцевого рівня. А саме необхідно : по-перше, з'ясовувати, що громада хоче отримати в результаті та чого саме хоче досягти, по друге, врахувати розмір міста та рівень його процвітання.

12. Визначено, що досвід зарубіжних країн дозволяє стверджувати, що партиципаторне бюджетування процес перспективний. Результатом запровадження є зміни свідомості політиків та певної частини громадян.

13. Порівняння зарубіжного та українського досвіду, дозволяє стверджувати, що в Україні значно менший відсоток коштів, виділяється з міського бюджету на фінансування локальних проєктів. Обсяги громадського бюджету досить незначні. Виділені кошти не перевищують 0,5–1% місцевого бюджету.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

3.1. Залучення молоді до бюджету участі на прикладі Громадського бюджету Києва

В Україні розбудова громадянського суспільства неможлива без широкого залучення молоді до вирішення суспільних проблем, формування у неї власної громадянської позиції, внутрішньої потреби до громадської активності.

Ми погоджуємося з Остапенко М. та вважаємо, що демократія, як суспільний лад, створює можливості для реалізації людини, можливості впливати на прийняття рішень, брати участь у їх прийнятті, при чому ця участь має бути усвідомленою і відповідальною для кожного громадянина. Тобто демократія сприяє формуванню ініціативи та активності людини [65].

На нашу думку громадська активність – це ставлення людини до життя суспільства. Вона виявляється у суспільно корисній діяльності, у змінах існуючих та створенні нових форм соціального життя. Невід’ємним складником громадянської активності є участь молоді у житті міста, села, району, області, держави

На сьогодні зростає значимість університетів та професійно-технічних училищ в інноваційному розвитку, як країн в цілому, так і міст зокрема. Саме заклади вищої освіти створюють особливу атмосферу, наповнюють міське співтовариство культурою, прагненням до отримання нових знань, інноваціями та креативністю. На нашу думку, студентська та викладацька спільноти формують креативний клас, який створює особливий попит на міське середовище. Саме молодь повинна впливати на життя мікросоціуму, задовольняти власні потреби та інтереси. Вирішувати важливі для них завдання, діяти на користь суспільства.

Молодь міста Києва, а саме студенти київських університетів, відіграють активну роль у громадському бюджеті міста Києва. Щороку студентські команди долучаються до поширення практик громадського бюджету серед студентства. Аналізують, які є проблеми в районі та місті, після чого формують свої ідеї до громадського бюджету, перемагають в голосуванні та реалізують проекти, які покращують різні сфери в місті.

Студентські спільноти є взірцем консолідації команд громадського бюджету. Найактивніші команди представляють студентство Київського політехнічного університету імені Ігоря Сікорського, Національного авіаційного університету. В Громадському бюджеті міста Києва є досвід участі студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київського національного університету будівництва та архітектури, Національного університету харчових технологій, Київського університету імені Бориса Грінченко, Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Розглянемо досвід участі в громадському бюджеті міста Київ команди студентства КПІ імені Ігоря Сікорського.

За чотири роки участі у громадському бюджеті міста Києва вони мають 56 проєктів-переможців на загальну суму понад 25 млн. гривен. Розподіл проєктів-переможців студентства КПІ ім. Ігоря Сікорського в громадському бюджеті по роках рис. 3.12.

Рис. 3.12 Розподіл проєктів-переможців студентства КПІ ім. Ігоря Сікорського в громадському бюджеті. Розроблено автором на основі [26], [112]

Таким чином, за чотири роки участі в громадському бюджеті кількість проєктів-переможців від студентства КПІ імені Ігоря Сікорського зросла в 5 разів в порівнянні з 2016 р.

Активною молоддю подавалися проєкти з різноманітних тематик, що покращують різні сфери життя міста починаючи від освіти та закінчуючи благоустроєм міста.

Станом на квітень 2020 року реалізовано 11 проєктів студентства КПІ імені Ігоря Сікорського.

Студентство КПІ має позитивний досвід реалізації проєктів в категорії спорт. Один з перших реалізованих проєктів є скелелазний зал «КПІскала». Бюджет проєкту становив 210,0 тис. гривень та набрав 1405 голосів киян. Ідея проєкту полягає у реставрації старого приміщення спорткомплексу університету та створенні сучасного скелелазного залу для школярів, студентів та усіх бажаючих у Солом'янському районі міста Києва [26].

В результаті мешканці міста Києва отримали регулярні безкоштовні майстер-класи та тренування з досвідченими інструкторами для усіх бажаючих, а також тренування професійних спортсменів міста для підготовки до змагань різного рівня. Цей позитивний досвід створення скелелазного залу «КПІскала» став поштовхом для поширення практик даної команди у питаннях розвитку та популяризації спорту та здорового образу життя.

У наступних циклах громадського бюджету міста Києва команди Євгена Козака подала, перемогла та наразі реалізовує створення інтерактивних скеледромів «12Climb» у більше ніж 50 школах міста Києва, тим самим популяризуючи заняття спортом та скелелазінням серед школярів та ознайомлюючи дітей зі скелелазінням та урізноманітнюючи програму навчання та дозвілля [26], [112].

З метою дозволить дітям та молоді ознайомитися з новим олімпійським видом спорту на професійному рівні у Київському палаці дітей та юнацтва реалізовано Школу скелелазіння. В рамках громадського бюджету проведено масштабний відкритий фестиваль екстремального спорту «Kyiv Extreme Fest»

для любителів та професіоналів зі скелелазіння. Участь прийняло понад 200 спортсменів, а за два дні фестивалю його відвідало понад 2000 людей на всіх зонах активностей [26], [112].

Досвід міста Києва поширено на інші міста. Проєкт скеледром переміг у громадському бюджеті міста Славутич. В місті буде створено цілу скелелазальну базу для тренувань та змагань.

Також студентство КПІ імені Ігоря Сікорського активно реалізовує проєкти в категорії освіта. Прикладом є проєкт відкрита політехнічна лабораторія «Lampра». Бюджет становить 740,0 тис. гривень. Він набрав 1946 голосів в електронній системі.

Поштовхом для створення стали певні проблеми в Україні, які обмежують розвиток високих технологій. Серед них: відсутність належної матеріальної бази вивчення сучасної електроніки в університетах, слабкий зв'язок роботодавців та закладів вищої освіти у цій сфері, а отже не належна передача потрібних знань, відсутність доступних місць для інженерної творчості, де є можливість вивчати технології та створювати власні винаходи. За результатами аналізу ситуації в 2016 році з'явилась ідея створити відкриту лабораторію «Lampра» для вивчення електроніки, проведення досліджень, розробки і створення прототипів. З безкоштовним доступом до обладнання та освітніх заходів усім бажаючим [26], [112].

Даний проєкт є найуспішнішим у першому громадському бюджеті міста Києва. За роки після реалізації його послугами скористались тисячі киян, а особливо студенти технічних університетів Києва.

Враховуючи позитивний досвід реалізації у 2017 році команда подала проєкт дитячої школи мікроелектроніки «Lampра Kids». За результатами голосування отримано 3258 голосів підтримки від киян даний проєкт реалізовано. Створено безкоштовну дитячу школу мікроелектроніки, яка дає можливість школярам міста Києва поглиблено вивчати основи електроніки, розробку мікропроцесорів, робототехніку, Інтернет Речей, програмування мікрокомп'ютерів та 3D друк.

Для навчання школярів та студентів основам робототехніки та розвитку інженерних спеціальностей подано проєкт по створенню лабораторії робототехніки «RTFLab». Він є переможцем 2018 року. В даний час проєкт наразі знаходиться на стадії реалізації.

З метою покращення публічних просторів студентські команди подають та реалізують свої проєкти. До таких проєктів відносяться: суспільна платформа «Колізей», ламповий двір біля «Вежі КПП». Основна мета проєктів перетворення занедбаної та безлюдної території на публічні простори для відпочинку та культурного розвитку всіх охочих. На цей час в Колізеї проведено біля 300 заходів для молоді міста за різними напрямками:

- музичний (концерти, фестивалі, репетиції молодих гуртів),
- освітній (лекції, воркшопи, хакатони, наукові следи),
- літературно-театральний (театр, поетичні читання, стендапи, перфоманси)
- арт (сушка, експозиції, кінопокази) [26], [112].

З метою створення платформи для комфортного навчання, розвитку, дозвілля, спілкування, генерації ідей та розробки власних проєктів запропонований до розгляду та реалізації проєкт ламповий двір «Вежі КПП». За час існування його відвідало близько 40 000 осіб та проведено біля 150 публічних заходів.

Студентські команди мають позитивний досвід реалізації публічних просторів в приміщенні. Першим кроком до трансформації бібліотечного простору на більш сучасний формат спілкування з відвідувачем у 2018 році стає проєкт «Освітні студії Гретера і Криванека», переможець громадського бюджету. Даний проєкт реалізовується у бібліотеці КПП. За рік існування проєкту його відвідало біля 30 000 людей та проведено біля 450 різноманітних заходів. На разі ще два проєкти схожого формату у бібліотеці КПП та десятки проєктів молодіжних хабів знаходяться на реалізації.

Студентські команди реалізують свої проєкти в категорії комунальне господарство. Яскравим прикладом є реалізація проєкту «Безпечна

Солом'янка». У 2017 році у Солом'янському районі наявні проблеми з якісним освітленням вулиць. За даними національної поліції це один з найнебезпечніших районів у місті Києві за кількістю грабунків та збройних нападів. З метою встановлення енергоефективного освітлення на вулицях Виборзька, Металістів, Янгеля, Смоленська та Ковальському провулку, Політехнічній, Боткіна, Політехнічному провулку, Польовій, Верхньоключовій та Нижньоключовій, а також у прилеглих скверах на розі Смоленської та Вадима Гетьмана і Смоленської та Ковальського провулку стає реалізація проєкту [26]. На сьогодні мешканці району можуть спокійно повертатися додому у вечірню годину.

Проєкти «Благоустрій вулиці Політехнічна» покликані зробити з вулиці Політехнічної справжню smart-вулицю та покращити її благоустрій шляхом встановлення смітників та лавок з сонячними батареями. А також з метою створення мережі безкоштовного wi-fi на Солом'янці.

Успішним досвідом студентські команди можуть поділитися і у сфері реалізації молодіжних та культурних заходів. Яскраві приклади таких проєктів це «Radio Day» та «SolomaFest - free open air на Солом'янці».

«Radio Day» – це успішний студентський захід, який проводиться кожного року у честь святкування дня народження Радіотехнічного факультету КПІ імені Ігоря Сікорського. Дане свято має в пізнаваність серед молоді, як студентський фестиваль електронної музики в Україні. Після впровадження громадського бюджету в місті Києві цей івент трансформувався у «Radio Day free open air» та починає проводитися у честь святкування Дня Києва наприкінці травня. За цей час вже тричі успішно реалізовано в рамках громадського бюджету. Захід безкоштовний для всіх бажаючих. Останній раз проводився у Маріїнському парку та зібрав більше 20 000 відвідувачів.

В рамках громадського бюджету міста Києва у Солом'янському районі на стадіоні Національного авіаційного університету вже двічі проводиться фестиваль «SolomaFest - free open air на Солом'янці». В Солом'янському районі немає жодного open air фестивалю, де жителі могли б відпочити разом з

родиною та отримати задоволення від якісної музики. Останній раз захід відвідало більше ніж 15 000 мешканців міста. Вже зараз можна сказати, що «SolomaFest - free open air на Солом'янці» є іміджевою подією для всього району.

Окрім реалізації проєктів громадського бюджету студентські команди ще мають приклад успішного об'єднання сил з міським закладом позашкільної освіти для реалізації якісних освітніх проєктів для розвитку міста. У 2018 році команда «KPI TV» перемагає у громадському бюджеті з 5 проєктами пов'язаними з медіа та реалізує всі ці проєкти на базі Київського палацу дітей та юнацтва, а це найбільший заклад позашкільної освіти міста. За рахунок такого партнерства школярі міста Києва отримали новий гурток з медіа, а разом з ним якісне обладнання та професійних викладачів, які навчають дітей за напрямками: журналістика, монтаж відео, звукорежисура, стрімінг, фото, анімація, операторське мистецтво та інші.

Студентські команди в Києві не лише подають проєкти, але й займаються слідкуванням за дотриманням положення про громадський бюджет та чесної гри, захистом інтересів небайдужим мешканців, вирішенням конфліктів та спірних питань, а також вносять правки до положення враховуючи власний досвід в громадському бюджеті шляхом участі представників студентства у громадській бюджетній комісії. Тобто студентські команди не лише подають проєкти та реалізують їх роблять місто краще. Вони ще й активно допомагають розвивати механізми громадського бюджету Києва.

Враховуючи, що проєкти громадського бюджету Києва реалізуються на територіях комунальної форми власності, а університети – це території державної форми власності, то в Києві знайшли механізм, як втілювати такі проєкти в життя. Студентські проєкти, якщо реалізація планується на території державної власності повинні відповідати двом умовам. По-перше, бути загальнодоступними для всіх мешканців та надати при реєстрації проєкту гарантійний лист від ректора, в якому й зазначається, що університет бере зобов'язання забезпечити загальнодоступність у разі перемоги. По-друге,

бюджет проєкту включає лише такі речі, які можливо інвентаризувати та забороняється включати в проєкт ремонтні роботи. Після завершення голосування та у разі перемоги розпорядник бюджетних коштів готує проєкт рішення Київської міської ради про передачу обладнання у безоплатне користування (позичку) і у разі позитивного голосування депутатів Київської міської ради студентський проєкт на територіях державної форми власності може бути реалізований.

Тому, не зважаючи на позитивні зміни в місті від реалізації проєктів студентства, ще велика кількість студентських проєктів наразі знаходиться на реалізації. Маємо наступні проблеми низької реалізації студентських проєктів: небажання представників влади займатися студентськими проєктами, залежність від політичної волі в місті, відсутність відповідного законодавства.

На нашу думку, саме вирішення зазначених проблем й дасть великий поштовх для залучення молоді до бюджету участі. Для цього ми пропонуємо наступні кроки. По-перше, дозволити реалізацію студентських проєктів на територіях державної форми власності шляхом урегулювання законодавства про оренду державного та комунального майна або прийняттям окремого закону про громадський бюджет, де зазначити цю можливість. По-друге, створення школи громадського бюджету для студентів, де успішні лідери студентських команд будуть ділитися досвідом запровадження громадського бюджету в університеті, ділитися секретами участі в громадському бюджеті та навчати подавати та реалізовувати якісні та інноваційні проєкти для студентських спільнот. Позитивний досвід участі у партисипаторному бюджетуванні стане прикладом та натхненням для активної молоді робити зміни в місті. Окрім навчання в рамках таких шкіл можна проводити студентські хакатони на тему громадського бюджету з метою створення команд та працювання над ідеями проєктів для покращення міста.

Участь студентів в громадському бюджеті найкраща можливість на власному досвіді відчути, що таке громадський активізм, саме цей досвід ми пропонуємо використовувати для залучення молоді до бюджету участі.

Досвід впровадження проєктів представників студентства Київського політехнічного університету імені Ігоря Сікорського показує, що університет є не тільки постачальник знань, а виступає як замовник і користувач сфери соціальних і культурних міських послуг. Студентство створює імпульс до розвитку нових сервісів і економіки міста в цілому. Заклади вищої освіти є драйверами розвитку міста. Подібна практика посилює можливість виховання в молоді громадської свідомості. Результатом є збільшення активності серед молоді та поява нових лідерів. На нашу думку, запровадження досвіду студентської спільноти в громадському бюджеті є перспективним розвитком громадянської активності молоді.

3.2. Проектний офіс як приклад організації супроводження та популяризації громадського бюджету

Партисипаторне бюджетування, громадський бюджет чи бюджет участі швидко розвивається в Україні. Різноманітних процесів, питань та великої кількості інформації стає все більше, а також з'являються проблеми з керування процесів. Великі досягнення громадського бюджету в різних містах відбуваються не завдяки правильно налаштованій системі, а всупереч.

Мешканці та посадові особи органів місцевого самоврядування, які займаються удосконаленням механізмів, розвитком та популяризацією громадського бюджету працюють на волонтерських засадах та понаднормовано. Не працює соціальний ліфт, успішний лідер команди, який знає як робити свій район краще втрачає довіру до влади через те, що нічого не вирішується, бо є занадто велика бюрократія в процесах або звичайне не бажання займатися проектами громадського бюджету.

Так, звичайно, в кожному місті є різні варіанти, які виправляють ті або інші проблемні моменти, але ми вважаємо, що всі питання організації та супроводження громадського бюджету потрібно вирішувати комплексно. На нашу думку, вирішити ці та інші питання допоможе створення проектного офісу розвитку е-демократії в містах, зокрема в питанні громадського бюджету.

Проектний офіс – це специфічна організаційна структура, яка забезпечує ефективне управління та супроводження процесів громадського бюджету. Проектний офіс є центром, який може створити ефективну комунікацію між громадою та владою за допомогою інструментів електронної демократії. Працівники проектного офісу будуть займатися лише процесами, які пов'язані з громадським бюджетом.

Наприклад, в положенні про громадський бюджет Києва функціонування такого офісу зазначене. Згідно положення про громадський бюджет в Києві проектний офіс з розвитку е-демократії - орган, що здійснює організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне, консультаційне забезпечення

діяльності Громадської бюджетної комісії, Міської робочої групи, районних робочих груп, розпорядників бюджетних коштів, команд, партнерів та спонсорів, адміністраторів/модераторів електронної системи [75].

Проте на практиці інша ситуація, сьогодні не відчувається належне управління процесами громадського бюджету. Саме тому, з метою зробити громадський бюджет ефективнішим, пропонуємо створення проєктного офісу. Це дасть можливість покращити взаємодію громади та влади. Допоможе вирішити наступні проблеми: низький рівень довіри громадськості до влади, низький рівень проінформованість населення, участі громадян в громадському бюджеті, державні послуги це сервіс, низька реалізація проєктів громадського бюджету, навчання громади, корупція та небажання чиновників працювати.

Мета діяльності проєктного офісу – створити ефективну комунікацію та співпрацю громади та влади. Функції діяльності проєктного офісу громадського бюджету є: інформаційно-комунікаційна, аналітична, освітня, організаційний розвиток, консультування та консолідація громади та влади, ІТ - технології.

Інформаційно-комунікаційна функція – це організація та проведення інформаційної кампанії громадського бюджету з метою інформування та залучення мешканців. Створення комунікаційної стратегії, необхідних візуальних, текстових, відео- та аудіоматеріалів, організація заходів, ведення соціальних мереж, робота з засобами масової інформації, лідерами команд та лідерами думок. Ведення єдиного інформаційного поля громадського бюджету.

Одночасно проєктний офіс візьме на себе функцію підготовки аналітики громадського бюджету. Це може бути й база проблем міста на основі аналізу, які проєкти подають мешканці, або збірка інноваційних проєктів громадського бюджету для подальшого масштабування позитивного досвіду. Також це консультації з представниками влади з метою збору бюджетних запитів чи проєктів, які можна реалізувати для покращення міста. Аналізуючи всі ці речі проєктний офіс може радити, як змінити місцеві програми, щоб задовольнити потреби мешканців.

Аналітична функція ще може складатися із детального аналізу проєктів громади, ведення архіву проєктів та статистичної інформації, моніторингу та аналізу проєктів, порівняння проєктів і подальшого використання найкращого досвіду, а також проведення експертиз проєктів (внутрішні аудитори) аудитори.

Також, проєктний офіс може займатися контролем реалізації проєктів переможців громадського бюджету, а саме допомогати розібратися в проблемах, які заважають реалізувати певний проєкт. Враховуючи те, що проєкт переміг, це значить, що його підтримали мешканці й вони чекають на його реалізацію. Позитивне адміністрування цього процесу буде покращувати рівень довіри до влади.

Проєктний офіс може виконувати також й HR функції, а саме працювати над розвитком лідерів команд тим самим забезпечувати людськими кадрами проєктний офіс або різні структури місцевих органів влади в залежності від потрібних компетенцій.

Освітню функцію проєктного офісу може виконувати Школа громадського бюджету. Її мета – навчати громадян створювати інноваційні та якісні проєкти для покращення міста шляхом проведення лекцій, семінарів, тренінгів чи курсів підвищення кваліфікації.

Розглянемо досвід роботи «Школи Громадського бюджету міста Києва». Це волонтерський проєкт лідерів успішних команд Громадського бюджету за підтримки Київська міська державна адміністрація, Центру розвитку інновацій.

Свою роботу Школа Громадського бюджету міста Києва вперше розпочала у 2018 році на базі Київського політехнічного інституту.

У Школі Громадського бюджету проводяться лекції від авторів проєктів переможців, розпорядників бюджетних коштів Київської міської державної адміністрації та запрошених експертів з певних напрямків. Вони навчають киян, як оформлювати свої ідеї в якісні проєкти, що змінюють Київ, діляться секретами участі в громадському бюджеті та цілодобово консультують на всіх етапах проведення громадського бюджету.

Основні цілі «Школи громадського бюджету міста Києва»:

- долучення нових команд у громадський бюджет та їх успішність;
- розвиток молодих команд минулих громадських бюджетів та їх успішність;
- підвищення рівня креативності / інноваційності проєктів від команд-випускників Школи ГБ;
- зростання кількості та якості бажаючих стати партнерами Школи ГБ;
- формування мережі Smart City [103].

Завданням «Школи громадського бюджету» є підготовка команд та їхніх лідерів подати власні проєкти до участі у Громадському бюджеті Києва. Вона допомагає доопрацювати ідею проєкту або знайти однодумців за певною категорією або в певному районі. Навчання безкоштовне та учасником «Школи громадського бюджету» може стати кожен. Лекції проходять за розробленою навчальною програмою див. додаток Д.

Після навчання учасники отримують знання та навички, як впроваджувати інноваційні проєкти в місті через участь у громадському бюджеті. У 2019 році у заняттях «Школи громадського бюджету» взяло участь 470 студентів та було подано 120 проєктів. У 2020 році відбулось 9 занять, які відвідали понад 500 студентів.

Враховуючи позитивні результати роботи «Школи громадського бюджету», цей досвід з навчання мешканців міста громадському бюджету потрібно впроваджувати і в інших містах України. Якісне навчання громади допоможе краще опонувати громадський бюджет, а отже робити місто кращим.

На нашу думку, враховуючи позитивний досвід громадського бюджету з'явилась потреба в створенні проєктних офісів, які б займалися лише питаннями громадського бюджету та приділяли би цьому найбільше часу. В результаті такого впровадження місто отримає добре проінформованих мешканців, ріст довіри та співпраці між громадськістю та владою, а також між громадянами, ріст ефективності інструментів електронної демократії, більшу кількість команд громадського бюджету, які будуть подавати все більше

якісних та інноваційних проєктів для покращення міста, кращу якість сервісу та рівень прозорості і підзвітності влади до громадськості. Зростуть показники міста в рейтингах електронної демократії від «Центру розвитку іновачій» та рівня прозорості міст від «Transparency international». Від якісного управління процесами громадського бюджету залежить якість проєктів та залученість, зацікавленість та довіра громадськості.

3.3. Створення сприятливих умов для подальшого розвитку бюджету участі в Україні

Розвиток громадського бюджету сприяє широкому залученню мешканців до управління публічними фінансами, формує довіру громадян до представників влади, створює нові можливості впливати та брати участі в розвитку свого міста, а також забезпечує умови сталого розвитку міст.

Однак, не зважаючи на позитивний досвід впровадження громадського бюджету в Україні, на сьогодні механізм партиципаторного бюджетування на рівні місцевого самоврядування не знайшов відображення у жодному державному нормативно-правовому акті.

На сьогодні громадський бюджет в містах, селах, об'єднаних територіальних громадах, областях України запроваджено на підставі місцевої програми або положення про громадський бюджет. Документ затверджується рішенням місцевої ради та має граничний термін виконання. Органи місцевого самоврядування затверджують фінансування та алгоритм проведення, оцінку можливості реалізації проєкту, механізм голосування за проєкти. Однак, є ризики для продовження строку дії програми та реалізації громадського бюджету.

Зауважимо, що на законодавчому рівні навіть не закріплено поняття «партиципаторний (громадський)» бюджет, бюджет участі.

Тому, з метою подальшого розвитку бюджету участі в Україні, на нашу думку, необхідно розробити та затвердити окремий Закон України «Про партиципаторне бюджетування». Даним документом закріпити визначення основних понять, принципів громадського бюджету та партиципації, обсяги фінансування. Запровадити порядок проведення, критерії участі для осіб що можуть подавати проєкти та риймати участь у голосуванні, аналіз можливої реалізації та критерії проєктів, способи голосування, порядок визначення проєктів-переможців.

З метою здійснення громадського контролю за реалізацією етапів громадського бюджету, за голосуванням за проєкт, розгляду скарг, затвердження результатів голосування та на прикладі міста Києва пропонуємо включити до даного Закону питання про створення громадської бюджетної комісії.

Також документом мають бути визначені питання фінансового стимулювання активних розпорядників бюджетних коштів та членів громадського бюджету.

Прийняття окремого Закону про громадський бюджет допоможе врегулювати велику кількість спірних питань, проблем або правових колізій, які стосуються ідеології партисипативного бюджетування та розширить можливості використання такого інструменту, як громадський бюджет на місцевому рівні.

Домінуючою сферою поданих проєктів громадського бюджету в Україні є освіта. На прикладі громадського бюджету міста Києва розглянемо частку поданих освітніх проєктів у період 2016-2020 р.р. див. табл 3.11.

Таблиця 3.11

Частка освітніх проєктів у громадському бюджеті міста Києва

Освітні проєкти	2016		2017		2018		2019		2020	
	шт	%	шт	%	шт	%	шт	%	шт	%
Освіта	76	18,5	240	34	295	27,6	732	34,5	858	49,2
Всього	411	100	704	100	1067	100	2119	100	1742	100

Джерело: розраховано автором за даними сайту Громадського бюджету Києва [26].

В період з 2016 року кількість освітніх проєктів у громадському бюджеті міста Києва збільшилася в 11 раз. Така ж динаміки освітніх проєктів майже в кожному регіональному громадському бюджеті.

Зауважимо, що під час реалізації освітніх проєктів з'являються проблеми та суперечки. Основною проблемою є питання їхньої загальнодоступності. Тому, організатори громадського бюджету постійно піднімають питання щодо заборони участі шкільних проєктів на бюджет участі. Вирішити дану проблему можливо, завдяки запровадженню шкільного громадянського бюджету.

Погоджуємося з думкою А. Стельмашова [89] щодо важливої ролі шкільного бюджету участі. Вважаємо, що частину коштів міського бюджету можна направити на запровадження шкільного бюджету участі. Саме запровадження шкільного бюджету участі дасть можливість дітям, а саме школярам, приймати участь у громадському бюджеті. Тоді всі мешканці міста шляхом голосування будуть обирають, на що цю частину коштів витратити. Завдяки цьому, діти будуть мати більший вплив на розвиток своїх шкіл

Діти – наше майбутнє. Завдяки участі у громадському бюджеті можна виховувати суспільно активного громадянина України, який зі шкільного віку буде міркувати, як можна зробити життя навколо себе краще. Позитивним досвідом запровадження шкільного бюджету участі може поділитися Полтавська область та місто Вінниця.

Тому пропонуємо запровадження окремих шкільних громадських бюджетів. В рамках шкільного громадського бюджету спільно з Міністерством освіти і науки пропонуємо розробити уроки, позакласні години для школярів на тему громадянської освіти та громадянського активізму.

Враховуючи швидке збільшення міст та громад, які запровадили в себе громадський бюджет, постає питання проведення громадського бюджету на національному рівні. Національний громадський бюджет стане ще одним ефективним інструментом залучення громадян до розподілу державного бюджету, сприятиме розвитку громадського активізму, електронної демократії, місцевого самоврядування, фінансової грамотності населення та зменшення проявів корупції. За результатами запровадження органи влади зможуть більше дізнатися про проблеми, які хвилюють населення України.

Хоча в 2018 році і були внесені зміни до Бюджетного кодексу України та виділено 500 млн грн. для створення «Всеукраїнського громадського бюджету», але нажалі реалізації даного інструменту не відбулася в повній мірі. Питання фінансування реалізації проєктів-переможців «Всеукраїнського громадського бюджету» здійснюється Державним фондом регіонального розвитку, тим самим обмежуються можливі найкращі варіанти механізмів впровадження. Зауважимо, що впровадження вкрай обмежене в часі, що не дало можливостей проведення громадських обговорень з громадськістю.

На нашу думку, національний громадський бюджет повинен окремо виділятися в Державному бюджеті України, а ідеєю повинен бути конкурс національних проєктів в категоріях за функціями міністерств. Подавати проєкти можуть усі громадяни України, а відбір проєктів-переможців буде відбуватися електронним голосуванням. Також, для покращення механізмів проведення національного громадського бюджету потрібно залучати найбільше зацікавлених представників з боку громадськості та влади та долучати незалежних експертів з питань громадського бюджету для консультацій, порад, рекомендацій та навчання.

Висновки до Розділу 3

На підставі проведеного у розділі дослідження сформульовані такі висновки:

1. Встановлено, що громадський бюджет допомагає втілювати молоді свої творчі ідеї, проєкти, розвивати свої вміння, проводити інформаційно-просвітницькі заходи та просто відпочивати. Тому робота з молоддю – важливий чинник поширення партиципаторного бюджетування.

2. З’ясовано, що громадський бюджет є ефективною формою роботи виконавчих органів міста Києва із активною та зацікавленою молоддю. В результаті плідної співпраці досягається успішна реалізація проєктів, збільшується не тільки довіра до органів влади, а й налагоджується діалог всередині громади.

3. Досліджено питання залучення молоді до поширення практик громадського бюджету на прикладі міста Києва. Доведено, що впровадження проєктів студентства Київського політехнічного університету імені Ігоря Сікорського показує, що університет є не тільки постачальник знань, а виступає як замовник і користувач сфери соціальних і культурних міських послуг. Студентська спільнота створює імпульс до розвитку нових сервісів і економіки міста в цілому. Заклади вищої освіти є драйвером розвитку міста. Подібна практика посилює можливість виховання в молоді громадського духу. Результатом є збільшення активності серед молоді та поява нових лідерів.

4. Розроблено рекомендації до механізму залучення молоді до бюджету участі на прикладі Громадського бюджету Києва. А саме:

- дозволити реалізацію студентських проєктів на територіях державної форми власності шляхом законодавчого врегулювання законодавства,
- з метою навчання на позитивному досвіді та проведення студентських хакатонів з громадського бюджету з метою напрацювання ідей створити школу громадського бюджету для студентів.

5. Запропоновано запровадження проєктного офісу, оскільки він є дієвим засобом підвищення ефективності управління, здійснює різні функції, пов'язані з централізацією, координацією та стандартизацією управління процесами громадського бюджету.

6. Запропоновано запровадження «Школи Громадського бюджету» в містах України, оскільки вона є одним із інструментів організації громадянської просвіти як лідерів громадських об'єднань, так і звичайних громадян. Це платформа для обміну позитивним досвідом авторами проєктів.

7. Розроблено пропозиції щодо створення сприятливих умов для подальшого розвитку бюджету участі в Україні. А саме:

- Кабінету Міністрів України розробити із залученням експертів і громадськості та внести до Верховної Ради України проєкт Закону «Про партиципаторне бюджетування»;
- запровадити шкільний громадський бюджет;
- Міністерству освіти та науки в рамках «Шкільного громадського бюджету» розробити навчальний курс щодо громадянської освіти;
- Кабінету Міністрів України розробити і внести до Верховної Ради України проєкт Закону щодо внесення змін до Державного бюджету України та визначити кошти на фінансування національного бюджету участі, а також запровадити механізм реалізації національного бюджету в категоріях за функціями міністерств.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та обґрунтовано практичні рекомендації щодо вирішення комплексу проблемних питань, пов'язаних з впровадженням партисипаторного бюджетування в Україні. Результати проведеного дослідження стали підставою для таких висновків:

1. Встановлено, що в Україні сфера публічних фінансів потребує нових управлінських підходів та пошуку шляхів покращення використання державних коштів. Наявні в науковій літературі підходи до визначення поняття «публічні фінанси», «державний бюджет», «місцевий бюджет» засвідчують багатоаспектність понять та відсутність єдиного підходу до їх трактування.

У свою чергу, бюджетний процес є діяльністю органів держави і місцевого самоврядування в галузі бюджету. Він носить організаційно-процедурний характер. Бюджетний процес є діяльністю, результати якої закріплюються прийняттям відповідних правових актів, таких, що мають офіційний характер і встановлену законом форму. Визначено, що підвищення рівня залучення громадян до бюджетного процесу на місцевому рівні є актуальними питаннями сьогодення

2. Характеристика бюджету участі як інструменту демократизації бюджетного процесу та її переваги полягає в тому, що партиципаторна концепція трактує демократію, як повне самоврядування громадян та є інноваційним фінансовим інструментом. Партиципаторний бюджет (Бюджет участі чи Громадський бюджет) має вплив на розвиток публічних фінансів.

3. Для залучення громадян до бюджетного процесу в Україні наявна певна нормативно-правова база, відповідно до якої можливо запозичувати та впроваджувати досвід бюджету участі. Громадянам надається право брати участь у розподілі певної частки місцевого бюджету. Проте, нормативно-правове поле функціонування громадських бюджетів (бюджетів участі)

обмежене положенням про громадський бюджет за розпорядженням міського голови певного міста або рішення міської/сільської ради.

4. Громадський бюджет в Україні є розвитковим інструментом, який водночас у різних громадах застосовується по-різному. В містах, селах, об'єднаних територіальних громадах України запроваджуються наступні моделі партисипаторного бюджетування: 1) чиновницька (під контролем влади), 2) громадська (під контролем громади), 3) змішана модель, яка є перехідним етапом від однієї моделі до іншої.

5. Громадський бюджет дозволяє оперативно реагувати на гострі проблеми у житті міста, громади та допомагає раніше не знайомим людям згуртуватися навколо своїх ідей та інтересів, які вони вважають пріоритетними. Даний фактор формує активне суспільство, діалог та співпрацю між громадою та місцевою владою.

6. В Європі запроваджені наступні моделі бюджету участі: модель Порту-Алегрі, адаптована до Європи; модель непрямой участі («близька участь») модель консультацій з питань публічних фінансів, модель участі у спільноті; модель участі груп інтересів. На вибір моделі участі місцевого рівня впливають такі фактори: розмір міста, його рівень добробуту та очікувані результати громади.

7. Результати аналізу впровадження бюджету участі у місті Києві свідчать про успішність партисипаторного бюджетування. Встановлено, що успіх реалізації громадського бюджету залежить від ретельного виконання етапів його реалізації. Визначено, що контроль за використанням бюджетних коштів у програмі партиципаторного бюджетування (бюджету участі) відкритий для кожного мешканця. На офіційному сайті можна дізнатися мету проєкту, план заходів з реалізації проєкту, на яку категорію спрямований проєкт, а головне розрахунок бюджету. Переглянувши всі категорії, кожен може проголосувати за найнеобхідніший проєкт на його думку, задля позитивних змін у суспільному житті. Отриманий досвід щодо запровадження

партиципаторного бюджетування у місті Києві створює необхідні передумови для поширення цього досвіду на інші громади.

8. Подальшому розвитку бюджету участі в Україні сприятиме виконання наступних розроблених автором рекомендацій:

- розроблення і внесення Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проекту Закону України «Про партиципаторне бюджетування»;
- розроблення і внесення Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проекту Закону України щодо внесення змін до Державного бюджету України з метою передбачення коштів на фінансування національного бюджету участі, та запровадження механізму реалізації національного бюджету в категоріях за функціями міністерств;
- розроблення Міністерством освіти і науки навчального курсу щодо громадського бюджету;
- запровадження у населених пунктах, в яких реалізується громадський бюджет:
 - а) механізму залучення молоді до бюджету участі, який має дозволити реалізацію студентських проєктів на територіях державної форми властності, а також створення школи громадського бюджету для студентів з метою навчання на позитивному досвіді та проведення студентських хакатонів з громадського бюджету для напрацювання ідей;
 - б) окремого шкільного громадського бюджету, що дозволить, з одного боку, реалізовувати цільові проєкти у сфері освіти, а з другого – розвантажити основне громадське бюджетування від «шкільних» проєктів та зосередити його на інших суспільно корисних цілях;
 - в) проєктного офісу, оскільки він є дієвим засобом підвищення ефективності управління, здійснює важливі функції з централізації, координації та стандартизації управління процесами громадського бюджету;
 - г) «Школи Громадського бюджету», оскільки вона є одним із інструментів організації громадянської просвіти як лідерів громадських об'єднань, так і звичайних громадян.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Т. С. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі // Політичне життя. 2019. - № 1. - С. 45-51.
2. Базілінська О. Я. Макроекономіка : навч. посібник / О.Я. Базілінська 2-ге вид., випр. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 442 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/211637/> (дата звернення 01.04.2020).
3. Бакуменко В. Д. Державно-управлінські рішення : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко – К. : ВПЦ АМУ, 2012. – 344 с.
4. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія /БакуменкоВ.Д. – Київ: Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.
5. Бакуменко В., Попов С. Парадигма інноваційного розвитку суспільства: сучасні концепції реформування публічного управління *Ефективність державного управління*. 2015. №43 URL:http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/4.pdf (дата звернення 01.10.2019).
6. Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу. Демократія : антологія. Київ: Смолоскип, 2005. С. 254–262.
7. Белец Ж.А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. №1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1 /19.pdf (дата звернення 01.10.2019).
8. Бліщук К. Нові підходи в управлінні публічними фінансами. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип.1(50) Ч2. URL: http://www.lvivacademy.com/ vidavnitstvo_1/edu_50/fail/26.pdf (дата звернення 01.02.2020).

9. Богатырь Н.В. «Бюджет для граждан»: найти получателя. *Экономическая социология*. 2014. №5 URL <https://cyberleninka.ru/article/v/byudzh-et-dlya-grazhdan-nayti-poluchatelya> (дата звернення 01.12.2019).
10. Бондаренко А. Бюджетування знизу: бразильський подарунок усьому світові. *TEXTY.ORG.UA*: веб-сайт. URL: https://texty.org.ua/articles/25319/Budzhetuвання_znyzu_brazylskyj_podarunok_usomu_svitovi-25319/ (дата звернення 01.12.2019).
11. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії: монографія/ В.І. Бортніков. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2007.– 524с.
12. Бугай Т.В. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012_2_6(дата звернення 11.12.2019).
13. Бугай Т.В. Бюджетний процес в Україні: теоретичний аспект. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://global-national.in.ua> (дата звернення 01.12.2019).
14. Булеца Н. В. Особливості процесу партисипативного бюджетування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. Вип. 8. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_8_31(дата звернення 01.12.2019).
15. Бюджет участі в містах України: регіональний розріз *Громадський простір*: веб-сайт. URL:<https://www.prostir.ua/?news=byudzh-et-uchasti-v-mistah-ukrajiny-rehionalnyj-rozriz> (дата звернення 01.12.2019).
16. Бюджетний кодекс України. Закон України від 06 лютого 2020 року № 2456-VI.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення: 22.04.2020).
17. Бюджет участі: історія і польський досвід. *Платформа розвитку міст*: веб-сайт. URL: <http://urbanua.Org/dosvid/zakordonni-pryklady/141>(дата звернення 01.03.2020).

18. Бюджет участі Полтава. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітет: веб-сайт. URL: <http://www.rada-poltava.gov.ua/people/parcutupator/>(дата звернення 01.03.2020).
19. Василик О.Д. Бюджетна система України: підручник. Київ.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
20. Вільна енциклопедія. Вікіпедія: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Партиципаторний_бюджет (дата звернення 01.03.2020).
21. Вінниченко Н.В. Система управління бюджетом: наукові основи, сучасні тенденції, світовий досвід: монографія. Суми. СДУ.2017 URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/67805/1/Vynnychenko_upravlinnia.pdf (дата звернення 12.03.2020).
22. Власенко С. Оптимізаційні напрямки демократизації державного управління України. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип.3(48) Ч2. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_48/fail/35.pdf (дата звернення 12.03.2020).
23. Впровадження та удосконалення Громадського бюджету – практичні рекомендації: посібник URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/PB_Guide.pdf (дата звернення 12.03.2020).
24. Впровадження та вдосконалення Громадської моделі бюджету участі на місцевому рівні: навчальний методичний посібник. URL: https://drive.google.com/file/d/1HYI8HKLfWBJtnyF5h_Ab5bTvM5wZJ8gg/view(дата звернення 12.11.2019).
25. Глущенко Ю.А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. *Вісник НАДУ при Президентові України* : зб. наук. праць. Київ, 2017 URL.: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/793>(дата звернення 12.12.2019).
26. Громадський бюджет Києва. *KyivSmart City*: веб-сайт. URL: <https://gb.kyivcity.gov.ua/>(дата звернення 23.01.2020).

27. Громадський бюджет міста Черкаси. *Черкаси офіційний портал міської ради., міського голови*: веб-сайт. URL: <http://chmr.gov.ua/ua/news.php?s=34&s1=375>(дата звернення 12.12.2019).
28. Громадський бюджет в Чернігові – перші кроки і перший досвід (м. Чернігів). Громадські ініціативи: веб-сайт. URL: <http://ngonetwork.org.ua/gromadskyj-byudzheth-v-chernigovi-persh/>(дата звернення 12.12.2019).
29. Деніс О.В. Проблеми правового регулювання партиципаторних (громадських) бюджетів в Україні. *Правові новели*. 2018. №4. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/4_2018/25.pdf (дата звернення 12.01.2020).
30. Дем'янишин В.Г. Концептуальні засади бюджетного процесу в Україні. *Фінанси, учет, банки*. 2007. № 13. – С. 30-37.
31. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування /за ред.: В. Б. Авер'янов, І. Б. Коліушко; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. - Київ, 1999. - 50 с.
32. Длугопольський О.В. Теорія економіки державного сектора: навчальний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 488 с.
33. Дорош Б. Й. Моделі застосування бюджету участі: європейський досвід і перспективи застосування в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_2_10(дата звернення 12.01.2020).
34. Досвід громадських бюджетів ОТГ Чернігівщини: від перших спроб до системної діяльності. Громадські ініціативи: веб-сайт. URL: <http://ngonetwork.org.ua/dosvid-gromadskyh-byudzhethiv-otg-chernigivshhyny-vid-pershyh-sprob-do-systemnoyi-diyalnosti/>(дата звернення 12.12.2019).
35. Дяченко С.А. Партиципативний бюджет як інструмент підвищення ефективності управління місцевими фінансами України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Том 30 (69) № 1 URL: <https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua>7.pdf> (дата звернення 12.12.2019).
36. .Економічна природа бюджету. Finalearn Фінансова аналітика: веб-сайт. URL: <http://www.finalearn.com/lifers-823-1.html> (дата звернення 12.12.2019).

37. Енциклопедичний словник з державного управління /уклад.: Ю.П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. – Київ: НАДУ, 2010. – 820 с.
38. Єгоричева С.Б. Бюджет участі як інструмент демократизації бюджетного процесу. Публічне управління в умовах інституційних змін: колективна монографія. Київ, 2018. С. 171-187. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/6982> (дата звернення 12.03.2020).
39. Ємельянова А., Лобойко С., Літвінова К. Стан впровадження громадського бюджету (бюджету участі) у містах України. Аналітична записка URL: <https://cid.center/1059250720-2/>(дата звернення 12.03.2020).
40. Єніна-Березовська А. О.Теоретичні аспекти побудови бюджетної системи України URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/85.pdf (дата звернення 07.12.2019).
41. Єфименко Т. І. Концептуальні засади подальшого розвитку системи управління державними фінансами / *Економіка України*. 2017. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_3_2.
42. Індекс прозорості місцевих бюджетів 2018. Міста. «Громадське партнерство «За прозорі міста»: веб-сайт. URL: http://probudget.org.ua/db_pic/images/files/file_1550661397.7869.pdf (дата звернення 12.04.2020)..
43. Індекс прозорості місцевих бюджетів 2018. ОТГ «Громадське партнерство «За прозорі міста»: веб-сайт. URL:http://probudget.org.ua/db_pic/images/files/file_1550661478.2136.pdf (дата звернення 12.04.2020).
44. Інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет» веб-сайт. URL:: <https://edata.gov.ua/>(дата звернення 12.04.2020).
45. Іщейкін К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна: монографія. Київ. Юридична думка. 2018. URL: http://idpnan.org.ua/files/2018/ishcheykin-k.e.-politiko-pravovi-zasadi-byudjetu-uchasti-v-sistemi-demokraticnih-praktik-_svitoviy-dosvid-i-ukrayina_-_d_.pdf(дата звернення 12.11.2019).
46. Іщейкін К. Є. Класифікація моделей бюджету участі. *Гілея*. 2017. Вип. 123. С. 302–304.

47. Іщейкін К. Є. Консультаційна модель бюджету участі в Україні: переваги і недоліки. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. №1. Р. 158–162.
48. Іщейкін К. Є. Моделі бюджету участі в Україні: особливості і недоліки. Гілея. 2017. Вип. 128. С. 317–320.
49. Карлін М.І. Місцеві платежі в системі публічних фінансів України. Фінанси. Грошовий обіг та кредит. 2015. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2015/n28/22.pdf> (дата звернення 22.11.2019).
50. Кириленко О. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні /О. Кириленко, О. Кириленко. Журнал європейської економіки. 2016. Т. 15, № 1. – С. 121-138.
51. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні: монографія. Київ. Факт. 2002. URL: <https://www.twirpx.com/file/581289/> (дата звернення: 12.04.2020)
52. Конституція України: Закон України від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4586> (дата звернення: 12.04.2020)
53. Корецька С.О. Аналіз категоріального апарату публічних фінансів. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №19 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_19_9 (дата звернення: 12.04.2020)
54. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Тернопіль. Астон. 2004. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12095/1/> (дата звернення: 12.02.2020)
55. Куценко Т.Ф. Публічні фінанси в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій. *Економіка та держава*. 2016. № 6 URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2016/15.pdf (дата звернення: 12.04.2020)
56. Лобойко С. Яка модель громадського бюджету потрібна Україні? URL: https://drive.google.com/file/d/15FImKDZ9YH3ecmoKiJULDz0wTjEp7q6_/view (дата звернення: 12.04.2020).
57. Любич Н.П. Сутність та проблеми бюджетного процесу. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.

2013. Вип.182. Ч.1 URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/viewFile/2998/2928> (дата звернення: 12.02.2020).
58. Любич Н.П. Проблема визначення поняття «стадія бюджетного процесу». Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип.182. Ч.3 URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/viewFile/2822/2762>(дата звернення: 20.01.2020).
59. Міські програми Чернігів. Офіційний веб-портал Чернігівської міської ради: веб-сайт. URL: <http://www.chernihiv-rada.gov.ua/rozvitok/rozvitok-programa/7633>(дата звернення: 12.04.2020).
60. Місцеві фінанси: підручник /О.Р.Квасовський, А.В.Лучка, Б.С.Малиняк та ін.; за ред. О.П. Кириленко Київ: Знання, 2006. 677 с.
61. Нечай А.А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків: монографія / А.А. Нечай. Чернівці: Рута. 2004. 264 с.
62. У Полтаві нагородили переможців обласного конкурсу проектів Бюджет участі. *Новини Полтави*. веб-сайт. URL:: <https://kolo.news/category/suspilstvo/11756>(дата звернення: 22.03.2020).
63. Обласна програма «Бюджет участі Полтавської області на 2017-2020 роки». Новосанжарська районна рада офіційний веб-сайт. URL:: http://rada-np.gov.ua/updfiles/file/budget_uchasti/obl_progr.pdf (дата звернення: 22.03. 2020).
64. Опарін В. М. Фінанси: навч. Посібник. Studentbooks веб-сайт. URL:: <https://studentbooks.com.ua/content/view/37/54/> (дата звернення: 22.03.2020).
65. Остапенко М. Громадянська активність, як основа формування громадянського суспільства URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26831/14Ostapenko.pdf?sequence=1>(дата звернення: -6.04.2020).
66. Открытый бюджет БФТ: веб-сайт. URL:<http://www.bftcom.com/products/government/open-budget> (дата звернення: 12.04.2020).
67. Офіційний веб-портал Чернігівської міської ради URL:<http://www.chernihiv-rada.gov.ua//budget/news/page/2>. (дата звернення: 12.04.2020).

68. Офіційна інтернет-сторінка Сопотської ініціативи розвитку. веб-сайт. URL: <http://www.sopockainicjatywa.org>. (дата звернення: 12.04.2020)..
69. Пейтман К. Участие и демократическая теория. / К. Пейтман – М.: Аспект Пресс, 1999. 248 с.
70. Перчук О.В. Реалізація бюджету для громадян в системі управління публічними фінансами: дисертація. Електроний архів національного університету «Чернігівська політехніка» URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/17598> (дата звернення: 20.04.2020).
71. Писаренко В. П. Впровадження партисипативного бюджету. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. №1-2. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDAA_2016_1-2_12 (дата звернення: 16.04.2020).
72. Плоский К.В. Аналітичний звіт «Патиципаторний бюджет». URL: http://www.pauci.org/upload/files/Participatory_Budget_dec2016.pdf(дата звернення: 16.02.2020).
73. Плоский К., Донос Л Упровадження та вдосконалення Громадського бюджету: практичні рекомендації /посібник. Київ. 2019 URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/485/Public_Budget_2019.pdf (дата звернення: 29.03.2020).
74. Політологічний енциклопедичний словник. /за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., доп і перероб. Київ. : Генеза. 2004. – 736 с
75. Положення про Громадський бюджет Києва. /Київська міська рада: веб-сайт. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/provisions-public-budget>(дата звернення: 29.03.2020).
76. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 30.05.2015 № 183-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19> (дата звернення: 02.02.2020).
77. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 02.04.2020 № 280/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.04.2020).

78. Про столицю України — місто-герой Київ: Закон України від 01.01.2011 № 401-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#n116> (дата звернення: 12.04.2020).
79. Проект «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади» URL: <https://pauci.org.ua/project/partition-budget> (дата звернення: 12.04.2020).
80. Радченко О.В. Особливості інформаційно-комунікативної взаємодії держави та суспільства в сучасних моделях демократії URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/2/01.pdf>.
81. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: монографія / за ред. С.І. Юрія, В. Г. Дем'янишина: Київ.: Кондор-Видавництво. 2012. 376 с URL: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv (дата звернення: 12.12.2019).
82. Розпутенко І. В. Бюджетний процес / І. В. Розпутенко: Київ: УАДУ, 1997. – 60 с.
83. Розпутенко І.В., Ільченко-Сюйва Л.В. Державне управління в економічній сфері: бюджетно-податкова політика/ Навч. пос. – К.: НАДУ, 2008. 100 с.
84. Руденко О.М., Сегеда Т.М. Інституціалізація діалогу влади та громадянського суспільства. *Global world : науковий альманах. Vol. 2 (II)*, 2016. URL: https://eprints.oa.edu.ua/6216/1/Global_world_2_2006-23-31.pdf (дата звернення: 12.12.2019).
85. Сентоме І., Харцберг К., Реке А., Аллегретти Дж. Партиципативный бюджет: разнообразие форм и моделей. *Муниципалитет: экономика и управление* 2013. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/participativnyy-byudzh-et-raznoobrazie-form-i-modeley/viewer> . (дата звернення: 12.10.2019).
86. Сизоненко О. Бюджет участі в системі публічних фінансів. *Світ фінансів*: веб-сайт. URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1099> (дата звернення: 12.03.2020).

87. Сучасна бюджетна система. Правила та процедури. Навчальний посібник
URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/170x240_preview_0.pdf (дата звернення: 12.12.2019).
88. Станіславчук Н.О., Дем'янишина О.А., Мовчанюк А.В. Партиципаторне бюджетування як інноваційний механізм управління. Економіка і суспільство. 2018. № URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/113.pdf (дата звернення: 29.03.2020).
89. Стельмашов А. Чи буде у Києві шкільний громадський бюджет? Укрінформ: веб-сайт URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2868603-ci-budev-kievi-skilnijgromadskij-budzet.html> (дата звернення: 29.03.2020)
90. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора /Дж.Е. Стігліц. – Київ: Основи, 1998. 854 с.
91. Татарин Н.Б., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 11. С. 159-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumevscg_2017_11_37 (дата звернення: 29.03.2020).
92. Телешун С. Структурні елементи вертикалі політичної влади і державного управління та органи місцевого самоврядування / Право України. 2001. № 6. – С. 28–31.
93. Тертичка В. В. Стратегічне управління: підручник / В. Тертичка. – Київ: «К.І.С.», 2017. – 932 с
94. Федосов В, Опарін В., Сафонова Л. та ін. Бюджетний менеджмент: підручник /за. ред. В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2004С. 17, 42-47. URL: <https://www.twirpx.com/file/90926>(дата звернення: 09.04.2020).
95. Фінанси : підручник /за ред.: С. І. Юрій, В. М. Федосов. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka> (дата звернення: 09.04.2020).
96. Фокша Л.В. Публічні фонди: поняття, ознаки та правова природа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2014. Вип. 10-1(1) URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1%281%29__45 (дата звернення: 10.04.2020).

97. Фоменко Ю. О. Сутність бюджетного процесу та його стадій. Фінансове право. 2010. № 1. С. 34–37.
98. Фоменко Ю. О. Принципи бюджетного процесу. Бюллетень Міністерства юстиції України. 2013. № 5. С. 86–93.
99. Фундація україно польської співпраці. PAUCI: веб-сайт URL: <http://www.rauci.org/> (дата звернення: 09.04.2020).
100. Харечко Ю.А. Дослідження проблем організації і реалізації бюджетного процесу в Україні URL:: <http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 16.04.2020).
101. Цуркан М.В. Подходы к определению понятия «партиципаторное бюджетирование». Вестник ТвГУ. Серия «Экономика и управление». 2016. № 1. С. 67–71. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74273682.pdf> (дата звернення: 16.04.2020).
102. Шевчук І.Л., Черепанова В.О., Ставерська Т.О. Бюджетна система/навчальний посібник .Харків: Видавець Іванченко. 2015. 284с. URL:<http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/1748/1/%D0%B5%D0%BA.2015.pdf> (дата звернення 11.03.2020)
103. Школа ГБ. Громадський бюджет Київ: веб-сайт Київ URL: <https://cid.center/gb-school/> (дата звернення: 09.04.2020).
104. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – URL:: <https://core.ac.uk/download/pdf/32613769.pdf> (дата звернення: 09.04.2020).
105. Open budget URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=26000000000> (дата звернення: 09.11.2019).
106. Participatory budgeting values, principles and standarts, The Participatory Budgeting Unit. 2008. URL: <http://partycypacjaobywatelska.pl/publkacja/unpacking-the-values-principles-and-standartsof-participatory-budgeting/>, s.4 (дата звернення: 09.12.2019).

107. Participatory Budgeting in Brazil URL::
<http://www.psupress.org/books/titles/978-0-271-03252-8.html> (дата звернення:
 09.01.2020).
108. Souza C. Participatory budgeting in Brazilian cities: limits and possibilities in building democratic institutions / C. Souza // *Environment&Urbanization*. – 2001. – Vol. 13, No 1. – P. 159–184
109. Kuiata A. Budżet partycypacyjny jako przejaw demokracji uczestniczącej w samorządzie lokalnym URL: http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/42869/03_Agnieszka_Kuriata.pdf(дата звернення: 09.04.2020).
110. Röcke A. Framing Citizen Participation: Participatory Budgeting in France, Germany and the United Kingdom. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2014. 227 p..
111. Ruesch M. A., Wagner M. Participatory Budgeting in Germany: Citizens as Consultants // In: N. Dias (org.). *Hope for Democracy: 25 Years of Participatory Budgeting Worldwide*. 2014. P. 287–298. URL: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Ruesch-Wagner-PB-in-Germany.pdf> (дата звернення: 17.01.2020).
112. URL: <https://wiki-projects.kyivcity.gov.ua/display/WIKIGB/MAIN>
113. URL:<http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Metodika-Byudzhetu-uchasti-1.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Моделі бюджету участі у Європі

Моделі бюджету участі	Порту-Алегрі, адаптована для Європи	Непряма участь («близька участь»)	Консультації з питань публічних фінансів	Бюджет участі у спільноті	Участь за групою інтересів
Орган, що приймає рішення	Рада, що складається з вибраних делегатів	Місцеві органи влади	Місцеві органи влади	Комітет, що складається з 111оніторинг 111ів місцевих органів влади, неурядових організацій та державних установ	Комітет, що складається з представників місцевих органів влади, неурядових організацій, державних установ і приватного сектора
Методи вибору учасників	Добровільний висування	Добровільний висування	Випадковий вибір	Цільовий вибір	Цільовий вибір
Обсяг участі	Поодинокі активні громадяни	Поодинокі активні громадяни	«Звичайні» громадяни	Організована група громадян	Організована група громадян разом із бізнесом
Механізми участі	Відкриті зустрічі на рівні району, відправлення делегатів на рівні міста	Відкриті зустрічі на рівні району та на рівні міста	Відкриті зустрічі або форуми для громадян на рівні міста	Різні види зустрічей на рівні району, відправлення делегатів на рівні міста	Закриті зустрічі на рівні міста
Тема дискусії	Публічні інвестиції	Мікро-місцеві публічні інвестиції або ширші рекомендації для розвитку міста	Загальний бюджет	Конкретні проекти громадян	Конкретні проекти профінансовані публічно-приватним партнерство

Моделі комунікації	Обрані громадяни займаються розробкою власних проєктів	Громадяни як слухачі, що виражають власні думки	Громадяни як слухачі, що виражають власні думки	Громадяни висловлюють свою думку та займаються розробкою власних проєктів	Громадяни висловлюють свою думку та займаються розробкою власних проєктів
Вибір проєктів	Проводиться ранжування проєктів відповідно до критерію розподільчої справедливості, існують формальні правила	Немає ранжування інвестицій, неформальні правила	Немає рейтингу, можливе використання рейтингу пріоритетів, досить неформальні правила	Проводиться ранжування проєктів, існують формальні правила	Проводиться ранжування проєктів, існують формальні правила
Орган, що здійснює контроль та моніторинг	Рада, що складається з вибраних делегатів	Місцеві органи влади	Місцеві органи влади	Місцеві органи влади та донори	Місцеві органи влади та донори

Джерело [33].

Фактори, що характеризують кожен із моделей бюджету

Фактор	Порту-Алегрі, адаптована для Європи	Непряма участь («близька участь»)	Консультації з питань публічних фінансів	Бюджет участі у спільноті	Участь за групою інтересів
Фінансова автономія	Висока	Середня	Середня	Вище середнього	Вище середнього
Політична культура	Моралістична, заснована на традиційних цінностях	Індивідуалістична	Індивідуалістична	Моралістична/ Індивідуалістична	Індивідуалістична
Розмір міста	Велике	Мале	Не має значення	Велике	Велике
Рівень процвітання	Високий	Низький та середній	Середній	Низький та середній	Низький та середній

Джерело [33].

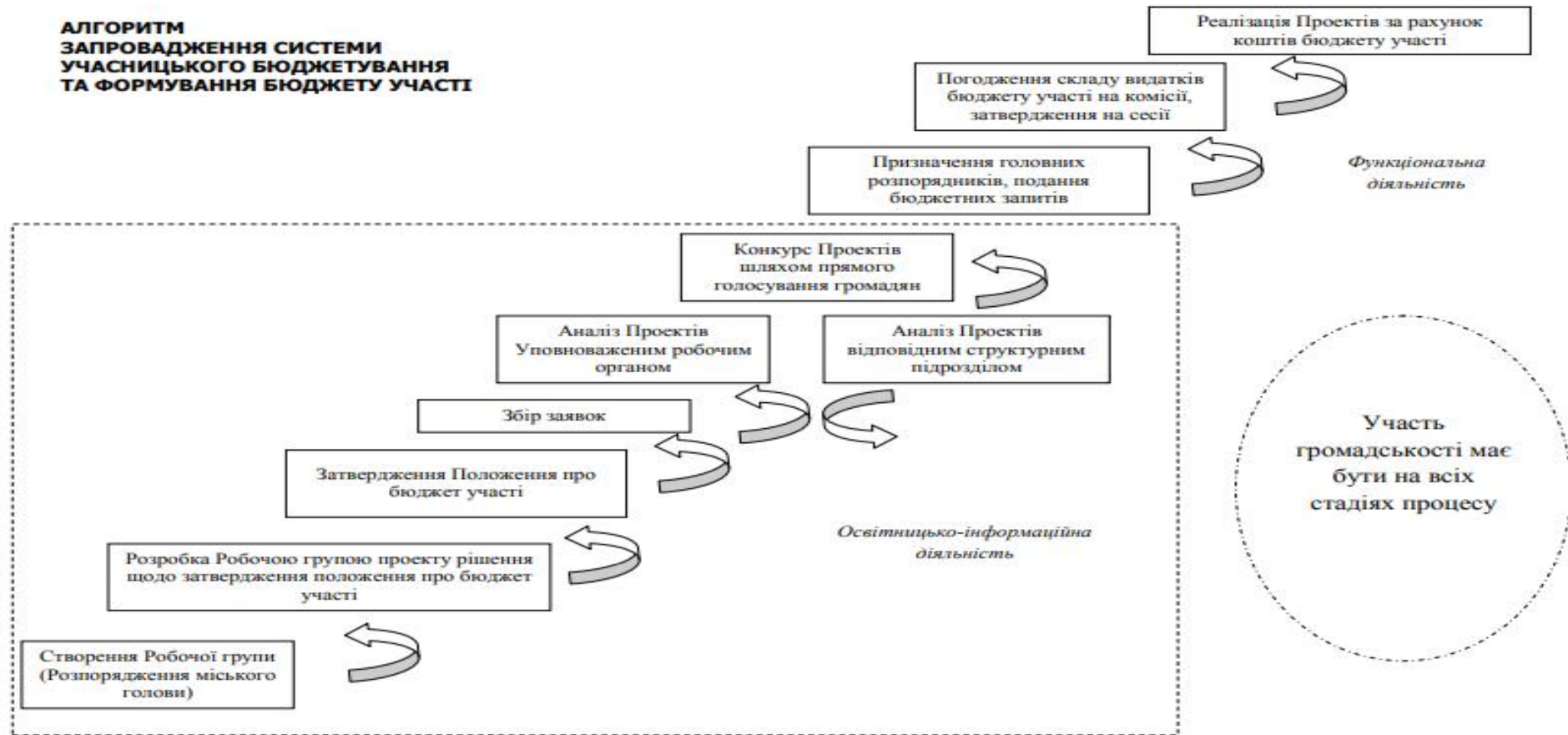

Рис.Г1 Алгоритм запровадження системи учасницького бюджетування та формування бюджету участі Джерело [113].

Рис.Д1. Класифікація моделей бюджету участі .Джерело розроблено автором на [45].

Навчальна програма Школи Громадянського бюджету міста Києва на 2019 рік.

Дата прове- дення	Тема	Спікери-тренери
16.02. 2019	День відкритих дверей Школи ГБ «Громадський бюджет: правила, практика, можливості, лайфхаки»	Усі зацікавлені
20.02. 2019	Особливості проєктів за напрямками: Публічні простори та екологія	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
23.02. 2020	Особливості проєктів за напрямками: Освіта, IT (Smart City), культура та туризм, безпека	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
27.02. 2020	Особливості проєктів за напрямками: Транспорт, освітлення, енергоефективність	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
02.03. 2020	Особливості проєктів за напрямками: Соціальний захист, охорона здоров'я, спорт (молодь), розвиток громадянського	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.

	суспільства	
04.03. 2020	Школа ГБ: Пітчинг проєктів	Можливість для 20 проєктів команд новачків ГБ представити свою ідею перед спільнотою ГБ Києва.
23.03. 2020	Практична лекція «Особливості етапу експертизи. Доопрацювання проєктів. Апеляція у разі відхилення проєкту. Робота з електронною платформою ГБ»	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
10.04. 2020	Практичний воркшоп «Створення успішного промо ролика свого проєкту. Розбір кращих промо-кампаній. Відкритий брейншторм»	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
13.04. 2020	Практична лекція «Як сформувати команду в ГБ: практики та розподіл функцій в команді під час етапу голосування»	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
20.04. 2020	Практична лекція та воркшоп «Дизайн-мислення, менеджмент проєктів та маркетинг в умовах ГБ»	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.
27.04. 2020	Практична лекція «Агітаційна кампанія. Або як перемогти в Громадському бюджеті?»	Представники КМДА, РДА, комунальних підприємств та автори успішних проєктів ГБ з відповідної тематики.

14.05. 2020	Speed Dating у Школі ГБ	Усі зацікавлені.
19.06. 2020	Публічні обговорення змін до Положення та електронної системи ГБ	Усі зацікавлені.

Джерело розроблено та складено автором на підставі [26], [103], [112].